

2/2

jaargang 2 n. 2
juni 1983

DE ROODBORSTTAPUIT

PERIODIEK VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERKGROEPEN

DE ROODBORSTTAPUIT

Periodiek van het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogel-
werkgroepen

Jaargang 2

Nummer 2

Juni 1983

Voorzitter: Sjef Benders, Wilhelminastraat 58, 5721 KK Asten
(04936 - 1367).

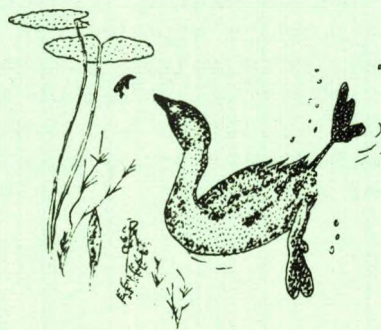
Sekretaris: Tom Heijnen, Jan Sluytersweg 26, 5645 JD Eindhoven
(040 - 114873).

Penningmeester: Loek Hilgers, Jeroen Boschstraat 18, 5062 LE
Oisterwijk (04242 - 84978).

Redactie: Tom Heijnen, Loek Hilgers.

INHOUD

Voorwoord, Redactie	1
Themadag Vogelonderzoek in Noord-Brabant was een groot succes, Redactie	2
Vogelwerkgroepen aan het woord: Vogelwacht Uden, Jan Willem Hermans	4
Waarnemingen bij een ijsvogelbroedgeval, William Bressers - Toon v.d. Langenberg - Arno Braam	6
Wintertelling van Stootvogels en enkele andere soorten januari 1982, Ad van Poppel	12
De Huiszwaluw als broedvogel in de Stad Eindhoven in 1982, Willem Veenhuizen	27
Broedvogelinventarisatie van het CRM-reservaat "Het Bossche Broek", Guido Broekhoven	32
Korte mededelingen:	
- Eerste ringvangst van een Bladkoninkje in Noord-Brabant, Jan Goossens	40
- Kommentaar: vervolging van Havik en Buizerd, Loek H.	42
Boekbesprekingen:	
- Weidevogels in Noordhollands Noorder Kwartier, Loek Hilgers	43
- Beken in Brabant, Loek Hilgers	44
- Jaaroverzicht 1982 van VWG IVN Valkenswaard, Tom Heijnen	44
- De Kuluut, Jaarboekje 1982 van Vogelwerkgroep De Peel, Tom Heijnen	44
- Avifauna van de groote Peel van 1968 tot en met 1980, Tom Heijnen	45

Het samenwerkingsverband heeft tot doel:

- Het verbeteren van de coördinatie tussen Oostbrabantse Vogelwerkgroepen en individuele, niet aangesloten vogelaars;
- Het opzetten en stimuleren van allerlei activiteiten zoals vogelinventarisaties;
- Het geven van publikatiemogelijkheden door middel van het uitgeven van een periodiek;
- Actie voeren tegen bedreigingen van vogels en hun milieu;
- Het stimuleren van de interesse voor vogels en het plaatsen van vogelonderzoek in een breder kader: de relaties met het milieu en met milieuproblemen;
- Het bereiken van andere, gelijkgezinden groeperingen en instanties.

Aangesloten groepen/personen (contactadressen en afgevaardigden)

VOGELWERKGROEP MIDDEN-BRABANT

Loek Hilgers, Jeroen Boschstraat 18, 5062 LE Oisterwijk (04242 - 84978). Afgevaardigden: Loek Hilgers en Ad van Poppel.

VOGEL- EN NATUURWACHT 'S-HERTOGENBOSCH E.O.

Dick Jansen, Postbus 207, 5140 AE Waalwijk. Afgevaardigden: Dick Jansen en Gerard Sluyter.

VOGELWACHT UDEN

Gebr. Hermans, Beukenlaan 22, 5409 AS Odiliapeel (04132 - 72777). Afgevaardigden: Ad van Dijk en gebr. Hermans.

VOGELWERKGROEP DE PEEL

Theo van Otterlo, Lotusstraat 48, 5721 ZV Asten. Afgevaardigde: Sjef Benders, Wilhelminastraat 58, 5721 KK Asten (04936 - 1367).

VOGELWERKGROEP DE KULDER (SON)

Rob Peeters, Biesboschlaan 12, 5691 LE Son (04990 - 2155). Afgevaardigde: Rob Peeters.

VOGELWERKGROEP KNNV EINDHOVEN

Hans van As, Terschellingstraat 2, 5628 LB Eindhoven (040 - 418703). Afgevaardigden: Louis Schrover en Ruud Bossong, Floraplein 23, 5644 JS Eindhoven (040 - 114162).

VOGELWERKGROEP IVN VALKENSWAARD

Ad van Asten, Waalreseweg 73a, 5554 HB Valkenswaard (04902 - 41271). Afgevaardigde: Ad van Asten.

VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

Lex Peeters, Marialaan 26, 5541 CD Reusel (04976 - 2271). Afgevaardigden: Tom Heijnen en Lex Peeters.

COORDINATOR WATERVOGELTELLINGEN

Ad van Poppel, Scarlattistraat 108, 5482 GC Tilburg (013 - 553121).

VOGELWERKGROEP BEST

Chiel de Vries, W. Barentszstraat 4, 5684 CV Best (04998-3916).

VOGELWERKGROEP IVN GELDROP

Piet van Happen, Waardstraat 15, 5662 EN Geldrop (040-862739).

VOORWOORD

Redaktie

Een nieuwe aflevering van De Roodborsttapuit ligt voor u, opnieuw iets later dan gepland, maar waarschijnlijk toch nog net voordat iedereen op vakantie gaat.

Op de eerste plaats past het ons om u, lezer, begrip te vragen voor het nogal typefouten in de vorige aflevering. Daarvoor zijn wel oorzaken aan te wijzen. Om de aktualiteit te dienen, wilden we namelijk het kraanvogel-artikel van Peter Voorn niet op de plank laten liggen en dat betekende haastwerk. Bovendien kwam het tikwerk door omstandigheden volledig neer op Tom Heynen. Niet dat die niet aardig typt, maar als het er allemaal haastig tussendoor moet, dan merk je dat toch wel. Voor dat laatste probleem is nu een oplossing gevonden. Vanaf deze aflevering wordt het typewerk professioneel voor ons verzorgd door mej. Franka van Asten. Wij zijn daar erg gelukkig mee en we hopen dat dit het begin mag zijn van een langdurige samenwerking. De kopij kwam weer overvloedig binnen. En omdat de vorige aflevering met z'n 64 pagina's al veel te dik was, betekent dat, dat we ons deze keer echt hebben moeten beperken. Om de zaak financieel in de hand te kunnen houden moeten we het aantal pagina's zoveel mogelijk handhaven in de buurt van de veertig. Voor deze keer betekent dat onder meer, dat het eerder aangekondigde en inmiddels klaar liggende artikel over de Bonte Vliegenvanger in Noord-Brabant blijft liggen voor de volgende Roodborsttapuit. Dat geeft misschien de mogelijkheid om ook de gegevens van 1983 nog te verwerken. Uit Noordoost-Brabant (Oss - Uden - Boxmeer) zijn de gegevens bovendien nog schaars; bij deze dus een oproep om alle Bonte Vliegenvangerwaarnemingen door te geven, voor zover dat al niet gedaan is.

We hopen, dat deze aflevering u in de smaak zal vallen. Er zijn weer enkele nieuwe vogelwerkgroepen toegetreden tot het Samenwerkingsverband, waardoor de lezerskring ook weer wat groeit. Het zijn de Vogelwerkgroepen IVN Geldrop en Best.

Zij zullen gevraagd worden om zich nader aan ons voor te stellen in de rubriek 'Vogelwerkgroep aan het Woord'. Deze keer treffen we daar de Vogelwacht Uden.

Voor de rubriek 'Veldwerk' ontvingen we geen bijdrage; we kunnen ons echter nauwelijks voorstellen, dat zich in het veld geen determinatieproblemen meer zouden voordoen. Daarom ook daarvoor een oproep. Maak gerust eens een verhaaltje over een determinatieprobleem, ook anderen kunnen er hun voordeel mee doen. Voor een beschrijving van de bedoeling van de rubriek 'Veldwerk' kun je De Roodborsttapuit jaargang 1, aflevering 2 raadplegen.

De volgende Roodborsttapuit zal volgens plan eind september - begin oktober verschijnen.

Veel leesplezier en, voor zover van toepassing, prettige vakantie.

DE THEMADAG 'VOGELONDERZOEK IN NOORD-BRABANT' WAS EEN GROOT SUCCES

Redactie

Ruim zeventig vogelaars hadden er een van de mooiste zaterdagen van dit voorjaar voor over om te kunnen luisteren naar en discussiëren met de inleiders op de themadag 'Vogelonderzoek in Noord-Brabant', die op 5 maart 1983 in Boxtel werd georganiseerd door het Samenwerkingsverband.

Dit evenement mag dan ook bijzonder geslaagd heten, al was het alleen al omdat deze belangstellenden voor het overgrote deel de hele tijd van 10.00 uur tot 16.00 uur onvermoeibaar uitzaten, hoewel het stralende weer toch meer uitnodigde voor een excursie door brabants vogelrijke dreven. Ook vertegenwoordigers van de Provinciale Planologische Dienst en van Staatsbosbeheer gaven blijk van hun belangstelling. Maar ook - of juist vooral - inhoudelijk sloeg het gebodene aan bij de toehoorders.

Een belangrijke plaats was ingeruimd voor het Avifaunakarteringsproject van de P.P.D. Gehoord de levendige discussie die naar aanleiding van de inleiding van Tom Heynen ontstond, voorzag deze informatieverschaffing in een behoefte die bij velen leefde. Voor het project heeft dit initiatief dan ook zeker z'n nut bewezen, wat trouwens ook nog bleek tijdens de speciale instructie-avond, die 's maandags daarna werd gehouden. Aan SOVON-coördinator Jan van Diermen werd de gelegenheid geboden om extra aandacht te vragen voor het laatste inventarisatiejaar van het lopende SOVON-project. Opnieuw bleek, dat juist in onze provincie nog belangrijke witte vlekken in te kleuren zijn. De lezing werd begeleid door dia's van soms verrassende verspreidingskaartjes.

In de overige lezingen werd verslag gedaan van enkele onderzoeken en tellingen, die de laatste jaren in onze provincie hebben plaatsgevonden. Loek Hilgers bracht de resultaten voor het voetlicht van enkele tellingen van het Samenwerkingsverband, namelijk de Plassentellingen en de Stootvogeltellingen. In vergelijking met andere streken van ons land blijkt Noord-Brabant voor een aantal soorten hoog te scoren. De resultaten van de Stootvogeltellingen komen in deze aflevering van de Roodborsttapuit uitgebreid aan de orde in een artikel van Ad van Poppel. Misschien dat er ook nog eens een samenvattend overzicht van de Plassentellingen kan verschijnen. Jan van Diermen vertelde in zijn tweede lezing over zijn onderzoek naar Sperwers in noordoost-Brabant, als voorbeeld van een mogelijke aanpak van een wat diepgaander onderzoek naar één soort, in tegenstelling tot de wat meer gebruikelijke inventariserende gebiedsonderzoekingen. Aan de orde kwamen onder andere voedselgedrag, individuele herkenning en ruiveren-onderzoek, geïllustreerd met dia's en soms merkwaardige anekdotes. Misschien dat ook deze lezing nog eens zijn weerslag vindt in een artikel in dit tijdschrift. Tenslotte bracht Henk Moller Pillot een erg aanstekelijk verhaal over zijn al vele jaren volgehouden transectellingen in het Leypark bij Tilburg. Zomer en winter worden daarbij regelmatig opnamen gemaakt van alle aanwezige exemplaren van de verschillende soorten.

Daarbij wordt niet gelet op bijzondere gedragingen (territorium-verdediging, broeden e.d.) Hij maakte duidelijk, dat men een meer gebruikelijke onderzoeksmethode, om de 'vogelstand' te meten, namelijk territoriumkartering, nogal wat bezwaren kleven op grond van de verschillen in broed- en populatiebiologie van verschillende soorten (is een soort wel of niet polygaam, zijn alle territoria bezet of is er sprake van een surplus-populatie?).

Daarbij kwam de vraag naar boven: welke populatie tel je nu eigenlijk bij dat soort inventarisaties en welke konklusies kun je verbinden aan de resultaten van meerjarige territoriumkarteringen? Aan de hand van het voorbeeld van het Leypark brak hij een lans voor transecttellingen, een methode waaraan dergelijke bezwaren veel minder kleven. Misschien is Henk ook nog eens over te halen om dit interessante verhaal op schrift te stellen voor de Roodborsttapuit. Het was de eerste keer dat het Samenwerkingsverband een dergelijke themadag organiseerde. De financiële steun van de P.P.D. was daarbij onontbeerlijk. Gezien de positieve reacties denkt het SOBVG er strek aan om dit soort dagen een jaarlijkse traditie te maken, waarbij de aandacht zoveel mogelijk zal uitgaan naar regionale zaken. Een belangrijke overweging is daarbij natuurlijk ook, dat zo'n dag een belangrijke neveneffekt heeft in bevorderen van het contact onderling en in een verdere vormgeving van het Samenwerkingsverband.

VOGELWACHT UDEN E.O.

Namens Vogelwacht Uden: Jan-Willem Hermans

Vogelwacht Uden bestaat al sinds 1974. Het was toen een werkgroep van het IVN afdeling Uden. Aanvankelijk bestond de groep uit 6 personen, maar in de loop der jaren groeide de werkgroep gestaag. Dit jaar, om precies te zijn 7 februari 1983, zijn we een zelfstandige vereniging geworden. Vogelwacht Uden e.o. telt nu 36 leden, waarvan de meesten actief lid zijn. Een doelstelling op papier hebben we nog niet in verband met het korte bestaan als zelfstandige vereniging, maar ik denk dat deze wel duidelijk zal zijn als je onze activiteiten bekijkt.

Activiteiten Vogelwacht

- Clubblad

De vereniging heeft een eigen clubblad, geheten "De Slechtvalk". Het verschijnt ca 4x per jaar.

- Vergaderingen

We proberen eens per maand bij elkaar te komen om belangrijke onderwerpen te bespreken.

- Leerzame avonden

Het organiseren van film en dia-avonden en lezingen voor leden en niet-leden. We zijn dit jaar ook begonnen met een Vogelcursus voor de leden; nadruk wordt gelegd op herkenning en geluid van de te behandelen vogels.

- Excursies voor leden

Elk jaar worden er een aantal excursies voor leden gehouden naar verschillende natuurgebieden in en om Uden maar ook wel eens ver daarbuiten. Een vaste excursie die ieder jaar terugkomt is die in de herfstvakantie naar een waddeneiland. Gedurende 5 dagen verblijven we daar dan.

- Excursies voor niet-leden

Circa vier keer in het voorjaar worden er voor niet-leden wandelingen georganiseerd in het bosgebied bij Uden, genaamd "De Maasborst".

- Nestkasten

Het plaatsen en controleren van nestkasten wordt door een actieve groep gedaan. De gegevens die door het controleren verkregen worden, worden eens per jaar in ons clubblad gepubliceerd.

- Ringen van roofvogels

Dit gebeurt door een aparte, gespecialiseerde groep van de Vogelwacht. Het ringen gebeurt door de ringer F. v. Westerloo.

- Inventarisatie en archief

De gemeente Uden wordt intensief geïnventariseerd. De gegevens komen in een archief.

- Tentoonstelling

Jaarlijks is de Vogelwacht aanwezig bij verschillende tentoonstellingen, waar door middel van dia's, affiches en nestkasten het publiek wordt ingelicht wat er in de natuur te zien is, wat de Vogelwacht is en wat de bedreigingen zijn voor de natuur. Tevens worden er nestkasten verkocht en artikelen van Vogelbescherming.

- Wintervoeding

Mocht het nodig zijn dan wordt op diverse plaatsen voedsel gestrooid voor de vogels.

- Knotten

We gaan dit jaar voor het eerst bomen knotten. Het helpt de vogels aan goede nestgelegenheden terwijl de kas ook nog gespekt wordt.

- Controleur Vogelwet

We hebben twee controleurs die, mocht het nodig zijn, in aktie komen.

- Samenwerkingsverband

Natuurlijk zijn we ook daarbij aangesloten. We hebben goede kontakten met twee verenigingen te weten Vogel - en Natuurwacht Den Bosch e.o. en Vogelwerkgroep Oss. We hopen dat we d.m.v. het samenwerkingsverband meer kontakten kunnen leggen met andere verenigingen.

Vogelwacht Uden e.o.

Voorzitter: W. Janssen, Rechtestraat 26, Odiliapeel, tel: 04132-73625

Secretaris: JW. Hermans, Beukenlaan 22, Odiliapeel, tel: 04132-72777

Penningmeester: J. v. Dommelen, Willemstraat 7, Uden, tel: 04132-64430

Bestuursleden: H. Claasen, Rentmeesterhoef 120, Uden, tel: 04132-68362

A. v. Dijk, Maatsestraat 33, Uden, tel: 04132-66650

TORENVALK ♂
staartpen

WAARNEMINGEN BIJ EEN IJSVOGELBROEDGEVAL

William Bressers, Toon v.d. Langenberg en Arno Braam.

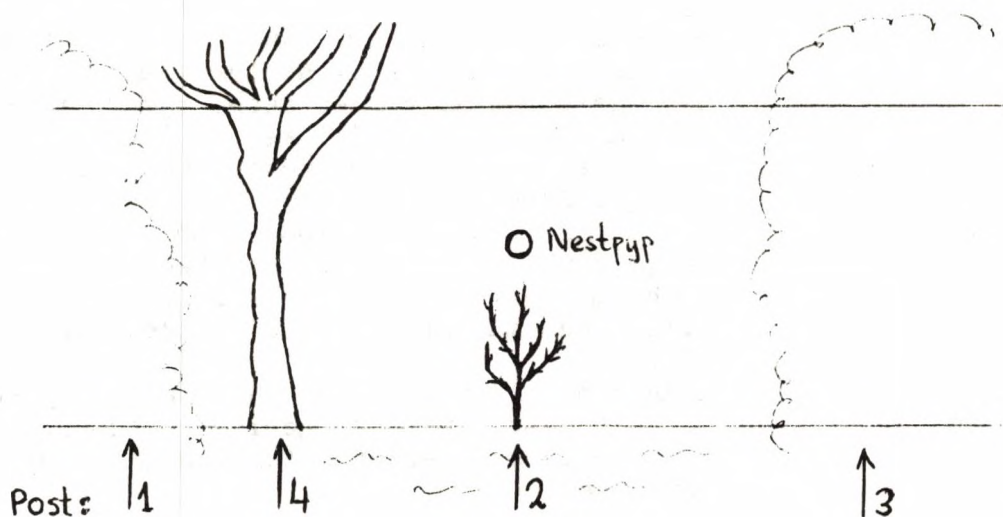

Inleiding

Het broedgeval dat we in dit artikel beschrijven vond plaats op een oude meander die door kanalisatie van een beek afgesneden werd. Voor deze ingrijpende verandering is waarschijnlijk de hele beek geschikt geweest voor ijsvogels, hetgeen bewezen wordt door het ongeveer ieder jaar weer opnieuw voorkomende broeden van deze soort in niet gekanaliseerde gedeeltes van het riviertje. Hedentendage vinden we nog slechts een rechte waterafvoer waarop bovendien geen plaats meer is voor de vrije ontwikkeling van een oevervegetatie van formaat, daar de kanten elk jaar opnieuw weer gemaaid of intensief begraaasd worden.

Het broedterrein van de ijsvogel (de afgesneden meander) heeft in dit geval steilkanten van 50-300 cm. hoog en toen in september 1981 bleek dat er elke avond een ijsvogel sliep hebben we aldaar, en drie kilometer stroomopwaarts, enkele kanten afgestoken. In het voorjaar van 1982 werden deze kantjes wekelijks gecontroleerd en op zes mei bleek er op een plaats een begin te zijn gemaakt van een nestpijp. Er lagen rugveertjes in en er waren snavelafdrukken zichtbaar, maar de pijp was vooralsnog slechts een tiental centimeters diep. Toen we de week daarop weer gingen kijken was er op dit kantje niet verder gegraven maar op de andere meander vonden we een pijp die al klaar leek te zijn. Vanaf deze dag werd er op onregelmatige tijden gepost waarbij aantekeningen werden gemaakt.

Figuur 1. Situatieschets van de direkte omgeving van het nest.

Er waren twee broedpogingen, waarbij we van de eerste slechts zeer globaal de data weten. Het eerste broedsel heeft zich ongeveer afgespeeld in de periode van half mei tot begin juli. Doordat we van het tweede broedsel wel de uitvliegdatum weten kunnen we daar heel wat meer van zeggen. Hanteren we als broedduur 20 dagen en als de periode dat de jongen nog in het nest bijgevoerd worden, 30 dagen (Pforr/Limbrunner 1981), dan komen we op het volgende uit: 29-9., eieren uitgekomen: 30 aug. beginnen met broeden: 10 augustus. In deze data is natuurlijk enige spelling mogelijk.

Hieronder zullen we van de verzamelde gegevens een samenvatting geven. Daarbij zijn waarnemingen betreffende de balts, paring van het eerste broedsel, en de tijd daarna van het tweede broedsel. In totaal hebben we in de periode van zes mei tot twee oktober tijdens veertien dagen gedurende een kleine 40 uren gepost. In de periode van acht juni tot drie augustus zijn we echter nauwelijks ter plaatse geweest vanwege een vakantie.

Waarnemingen betreffende balts en paring.

De balts en paring vond plaats op post 1 en in de lucht. Dat laatste natuurlijk alleen wat de balts betreft. Hieronder volgen enkele voor zichzelf sprekende voorbeelden:

- 13 mei. 14.00-14.45 uur. Het vrouwtje is aanwezig, op post 1. Ze poetst zich en rust wat. Voorlopig laat ze het mannetje zich druk maken voor het behoud van de soort.
- 14.45-14.47 uur. Het mannetje verschijnt; het vrouwtje buigt voorover en spreidt haar vleugels. Hierop bespringt het mannetje haar en er volgt een paring. Dan vliegt hij naar de overkant, valt in, maar vliegt toch weg.
- 15.13-15.24 uur. Vrouwtje nog aanwezig op post 1. Mannetje verschijnt en geeft het vrouwtje een visje van $\pm$ vijf cm. Het vrouwtje eet dit op. Na zijn vrouwtje die vis gegeven te hebben rekt het mannetje zich helemaal uit, waarbij hij recht op blijft staan en met zijn snavel naar voren wijst. Hierna duikt hij één maal in het water. Dan duikt het vrouwtje zes maal heel kort achter elkaar. Als laatste daad binnen deze tijd vertrekt het mannetje in westelijke richting.
- 16.32-16.35 uur. Mannetje verschijnt op post 1 met visje in de bek. Even daarop komt het vrouwtje erbij zitten. Mannetje biedt haar het visje aan en zij eet het op. Mannetje rekt zich. Er volgt een kopulatie. Kort hierna vliegt het mannetje weg in noordelijke richting.
- 14 mei. 13.51 uur. Mannetje vliegt luid roepend rondjes op zo'n 10 m hoogte boven het gebied en beschrijft zo circels met een diameter van ongeveer 100 meter.

Het broeden

Dit gedeelte kunnen we slechts summier behandelen. Deze plicht werd in ieder geval door beide ouders vervuld, maar we hebben geen gegevens om precies vast te stellen in welke tijds verhouding zij dit deden. Er werd een paar maal afwisseling van broeden waargenomen. Bijvoorbeeld op 10 juni (s'middags) toen het niet broedende exemplaar inviel op post 2 en vervolgens enkele malen riep, waarbij de pijp in de gaten gehouden werd. Kort daarop komt het broedende exemplaar uit de pijp, neemt drie duikjes (wassen) en vliegt weg. Het (nog) niet broedende exemplaar vliegt hierna het nest in

Voederbeurten

Nadat de jongen uit het ei zijn gekomen beginnen de ouders met het aandragen van de vis, welke ze met de kop naar voren in de bek hebben waardoor de jongen hem zo in kunnen slikken dat ze geen last van de schubben hebben. Als de jongen nog klein zijn zullen de ouders zelf met hun kop naar voren uit de pijp komen, hetgeen ze niet meer kunnen als de jongen groter zijn.

Cees Bolkenbaas zag, dat de ouders met hun kop naar voren uit de nestpijp komen, zolang als de jongen nog klein zijn. In het begin kunnen de oude vogels zich nog omdraaien achter in de nestkom, maar als de jongen wat groter worden is dat niet meer mogelijk.

Als de oudervogels met voedsel aankomen zitten ze al halverwege de pijp op hen te wachten, waardoor de ouder er weer achterwaarts moeten zien uit te komen.

De ouders voeren steeds vis. Slechts enkele malen kwamen ze met iets onbekends aan. Ze fourageerden op een nabij gelegen waterbekken, een waterloop, andere afgesneden meanders en waarschijnlijk ook op enkele in de buurt liggende vennen. Opvallend was dat we ze nooit op de meander zelf hebben zien vissen, terwijl er toch erg veel (kleine) vis opzit.

Op negen september, de jongen zijn nu zo'n tien dagen oud, is er een hele dag gepost (van 7.10-19.10 uur). Er vonden in totaal 38 voedseltransporten plaats.

De dag werd gekenmerkt door uitstekend weer met een temperatuur van zo'n twintig graden en een onbewolkte hemel. Het aantal voedseltransporten kan in het begin van de ochtend iets hoger hebben gelegen, maar het was toen dus wat donker en we hebben van 7.00-7.10 niet gepost, waardoor we er misschien enkele gemist kunnen hebben. De aanbreng per uur lag voor het middaguur op 3,8/ uur en erna op 2,6/uur.

Verder willen we nog een waarneming van 18-9 vernoemen:

16.11 uur. 1 onbekend exemplaar invallend op post 4. Hierna gaat hij/zij een meter verzitten en vliegt even later via Post 2 naar Post 3. 16.15... Dat zelfde exemplaar vliegt naar esdoornstruik ten noorden van Post 3; luid roepend.
16.15-16.21 uur de vogel in de esdoorn roept regelmatig.
16.20 uur Vrouwtje invallend op Post 2 met flinke vis, maar gaat door naar Post 3 16.21 uur Vrouwtje via Post 2 de pijp in. 16.21 uur Esdoornexemplaar steekt het water

over en valt in op struikjes langs de oever schuin tegenover de pijp. 16.21-16.23 uur. Vrouwtje 'de pijp uit', neemt een duikje en valt in op Post 2. Hiervanaf neemt ze nog een duikje en vliegt meteen door naar een paaltje wat zo'n dertig meter ten noorden van de pijp staat. Aldaar duikt ze 3 maal in zeven seconden en spreidt ze vervolgens haar vleugels terwijl ze voorover buigt. 16.23-16.27 uur. Het andere exemplaar vliegt naar haar toe. In de hierop volgende periode vliegen ze steeds achter elkaar aan, waarbij het vrouwtje voorop gaat en zo steeds bepaald waar en wanneer (vier maal) ze invallen. Dan zaten ze telkens dicht bij elkaar maar nooit op dezelfde tak. Onder de achtervolging maakten ze (óf zij, of de andere exemplaren) telkens eenzelfde geluid (een tik/tek). Uiteindelijk verdwenen beide ex. naar noord.

Is het niet nader gedetermineerde exemplaar misschien een jong uit het vorige broedsel geweest, welke nog eens een keer het ouderlijk nest opzoekt? (geluid!)

Waarnemingen na het uitvliegen

Op 28 september worden we gewaarschuwd dat de volgende dag de jongen uit zullen vliegen. Dit was te zien derdat het wijfje steeds in Post 2 voor de pijp zat te roepen. Verder laten de jongen, de avond voordat ze uitvliegen een schorre hees geroep horen. Mond. Med. Cees Bolkenbaas.

Op de 29^e vlogen ze uit, na door het vrouwtje 'naar buiten geroepen te zijn'. Ze vielen in op Post 2, alwaar ze voorlopig nog bijgevoerd zouden worden, maar vanuitwaar ze in de loop van de dag toch de dekking van Post 1 opzochten. Het aantal jongen wordt op 4-5 geschat. Op 1 oktober bevindt de familie zich op het waterbekken, waar ze nog steeds bijgevoerd worden. Ze stootduiken echter ook al zelf en een jong heeft het 'bidden' al onder de knie. Van zo'n tien door jongen uitgevoerde stootduiken hebben we die dag geen enkele succesvolle gezien. Ze blijven steeds in dichte dekking, waaruit ze pas te voorschijn komen als ze een oude vogel aan horen komen. Van 9.15-11.00 uur kunnen we nu echter slechts drie jongen meer vinden. Als we dezelfde dag om 11.20 uur teruggaan vinden we nog een jong ter plaatse. Typisch is het pikken en bijten in de tak, waarop ie zit, na elke vangstpoging van deze vogel. Dan volgt de volgende waarneming, waarin het wijfje het jong meelokt naar een ander water in de buurt. 13.24-13.32 uur. Een juveniel exemplaar komt vanachter het eilandtje en valt in op een els op zo'n twee meter boven het water. Dan valt er het vrouwtje in (op een paaltje van de oeverbeschoeiing) waarop het jong luid begint te roepen en uit zijn dekking naar voren komt. Het vrouwtje heeft echter geen vis bij. Jonge vogel valt in op dode tak vlak bij het vrouwtje, maar dat vliegt weg en valt in achter het eilandje, waar ze duidelijk zichtbaar voor het jong blijft zitten. Even hierna vliegt ze weg en verdwijnt uit het zicht. Het jong verdwijnt weer in zijn dekking. Vrouwtje komt terug en valt in op de dode tak. Het jong komt weer luid roepend uit zijn dekking naar voren en vliegt naar het vrouwtje, waarop deze ook aanvliegt en zo met het jong in haar kielzog verdwijnt in zuidwestelijke richting. Beide vogels roepen zeer luid.

Op zoek naar de vertrokken familie vinden we deze terug op een andere afgesneden meander ongeveer 600 m. ten zuidwesten van het broedterrein. Er zijn hier drie jongen aanwezig, welke nog steeds bijgevoerd worden. Toch laten de ouders de jongen al blijken dat ze binnen een niet al te lange tijd op zullen moeten rotten. Dit doen zij door tegenover de jongen af en toe de dreighouding aan te nemen. We zagen dit bijvoorbeeld om 15.07 uur.

Drie juveniele exemplaren roepend. Eén ad. ex. wordt benaderd door een jong, maar deze wordt 'afgeweerd'. De oude vogel steekt hierbij de borst vooruit, gaat wat rechterop staan en spreidt de vleugels. Ze laat deze langzaam klapperen. Door deze houding wordt de gehele rode onderkant getoond.

Enkele malen hebben we oude vogels met vis zien arriveren uit de richting van de eerder genoemde vennen.

Op 2 oktober zagen we een jonge vogel zelf iets vangen en opvreten, wat echter duidelijk geen visje was.

Nabeschouwing

Ondanks het feit dat de jongen heel laat in het jaar zijn uitgevlogen, hebben ze een gunstig begin gehad. Ten eerste omdat op 1 oktober het snoekseizoen begon, waardoor er overal langs de beek en de afgesneden meanders vissers verschenen. Nu is de techniek bij het snoeken zo, dat men de oevers afloopt, waardoor er ook vissers boven de nestpijp komen hetgeen, indien de vogels later waren uitgevlogen misschien tot verhongering van de jongen had kunnen leiden, omdat in dat geval de ouders de pijp misschien niet in hadden durven te vliegen. Ten tweede had men net vóór het uitvliegen van de jongen alle meidoorns bij het waterbekken omgehakt en deze op de eromheenliggende paden gegooid waardoor er nu geen wandelaars door konden. Zo hadden de uitgevlogen jongen nu geen last van de herrie en onrust van het zagen gehad maar vóórdeel. Ten derde profiteerde de ijsvogels van het ontzettend mooie najaarsweer met temperatuur van zo'n twintig graden.

Slotwoord

Zoals uit het bovenstaande blijkt kun je op een heel simpele manier wat voor de ijsvogels doen en daar veel plezier aan hebben. We kunnen bijvoorbeeld in samenwerkingsverband of met een kleinere groep eens kijken wat er in onze regio nog voor ze te doen is. In de Roodborsttapuit no. 3 staat uitvoerig beschreven hoe je de IJsvogel aan kunstmatige nestgelegenheid kunt helpen. Het is daar ook al gezegd, maar let er goed op dat deze gelegenheid rustig gelegen is.

Tevens is het nuttig om wat staken te plaatsen of struiken te planten, in het geval dat er wat weinig visposten zijn. Deze staken worden direkt geaccepteerd, hetgeen we hebben kunnen constateren bij staken die bij de waterloop, hetwaterbekken en Post 2 geplaatst waren.

Wij gaan in ieder geval door onder het motto: niet elk steilkantje krijgt zijn IJsvogel, maar laten we er in ieder geval voor zorgen dat elke IJsvogel zijn steilkantje krijgt.

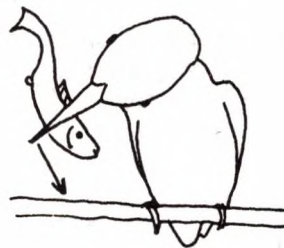
Met dank hierbij aan Hans van Berkel voor het waarnemen op 9 september en Kees Bolkenbaas voor de waarnemingen van 28 en 29 oktober.

Literatuur:

Heijnen, T. 1982. Bedreigingen en maatregelen ter bevordering van de stand van de IJsvogel. Roodborsttapuit / (3): 20-30.

Pfarr & Limbrunner 1981. Thieme's Vogelatlas, De europese broedvogels, deel 2. Thieme, Zutphen.

Adressen: Kruisstraat 13 Gemonde. (Toon van den Langenberg)
Bodem van Elde 5 Gemonde. tel: 04105-2657. (Arno Braam)

WINTERTELLING VAN STOOTVOGELS EN ENKELE ANDERE SOORTEN,

Januari 1982

Ad van Poppel

Inleiding

In januari 1982 vond er in de provincie Noord-Brabant een nogal groots opgezette telling plaats van een vrij groot aantal vogelsoorten, waarbij de stootvogel eigenlijk het belangrijkste onderdeel vormden. Nadat in februari 1979 de Landelijke Werkgroep Stootvogeltellingen een eerste (proef)telling organiseerde, organiseerden vanaf de winter '79/'80 ook de Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming Midden Brabant alsmede Vogelwerkgroep de Kempen, beide gestimuleerd door de landelijke stootvogeltellingen, een soortgelijke telling. Wel werd het aantal telsoorten uitgebreid met een aantal andere opvallende vogelsoorten. De omvang van de telling (variërend van 1-3 maal per winter) bleef echter beperkt van opzet. Door het sinds november 1979 opgerichte Samenwerkingsverband van Oostbrabantse Vogelwerkgroepen werd echter besloten om de januari-telling voor 1982 grootser aan te pallen. Aangezien er toen zeven vogelwerkgroepen (nl. VWG De Kempen, Deurne, Uden, IVN Valkenswaard, De Peel, Den Bosch en Midden-Brabant) bij het Samenwerkingsverband waren aangesloten kon er een aanzienlijk gebied worden geteld. Hoewel het Samenwerkingsverband zich op de eerste plaats richt op Midden- en Oost Brabant, werd toch getracht om ook in West-Brabant enige medewerking te krijgen. Door de medewerking van de West-Brabantse Vogelwerkgroep en de V.W.G. Etten-Leur is dit voor enkele gebieden in West-Brabant ook inderdaad gelukt; bovendien heb ikzelf, verspreid over de gehele provincie, nog ruim 55.000 hectare voor mijn rekening kunnen nemen.

Al met al werd er in de provincie Noord-Brabant in de maand januari 1982 circa 160.000 hectara (= 1600 km²) geteld. Dit betrof voornamelijk agrarisch gebied. Met uitzondering van de watervogeltellingen vonden dergelijke groots opgezette tellingen van vogels buiten het broedseizoen in deze provincie nog niet eerder plaats.

Opzet van de telling

De bedoeling was dat er per Vogelwerkgroep een aantal telgebieden werd samengesteld. Voor het samenstellen van deze telgebieden waren enkele zéér algemene richtlijnen opgesteld. Enkele hiervan waren dat een telgebied bij voorkeur uit agrarisch gebied moest bestaan. Dit omdat juist dit biotooptype het meest bedreigd is, hier nauwelijks ornithologische gegevens zijn verzameld en dergelijke tellingen praktisch gezien vrijwel uitsluitend in open landschapstypen uitgevoerd kunnen worden. In bosgebieden of anderszins gesloten biotooptypen zijn dergelijke tellingen nauwelijks uit te voeren. De voorkeursgrootte voor de samen te stellen telgebieden bedroeg 1.000 - 1.500 ha. Bovendien moest het telgebied een min of meer landschapelijke eenheid vormen. Doordat de samenstelling van telgebieden per VWG plaatsvond waren er nogal grote verschillen in gemiddelde grootte van telgebieden. Zo was de gemiddelde grootte bij bijv. VWG De Kempen ca. 400 ha. per telgebied. In de meeste gevallen werden meerdere aaneengesloten telgebieden op één dag geteld, terwijl deze ca. 1500 ha.

bedroeg bij V.W.G. Midden-Brabant. Men was vrij in het kiezen van het vervoermiddel, evenals in de te volgen route; de gevolgde route moest echter wel op een kaart van het telgebied worden ingetekend. Ook de waargenomen stootvogels moesten op deze kaart worden ingetekend.

Behalve de stootvogels was het de bedoeling dat ook de hieronder genoemde soorten werden geteld, te weten: Blauwe Reiger, Rietgans, Patrijs, Kievit, Wulp, Zilvermeeuw, Stormmeeuw, Holenduif, Zwarte Kraai, Bonte Kraai, Roek en Ekster. Samen met de stootvogels behoorden zij tot de groep van "verplichte" telsoorten. De overige 10 telsoorten (Wilde Eend, Waterhoen, Kapmeeuw, Houtduif, Turkse Tortel, Veldleeuwerik, Kramsvogel, Koperwiek, Spreeuw en Kauw) waren facultatief; het al dan niet tellen van een of meerdere soorten van deze groep werd overgelaten aan de desbetreffende waarnemer(s). De meeste waarnemers hebben echter ook aan deze soorten enige aandacht geschonken.

Tijdens deze januaritelling is naar mijn mening overduidelijk gebleken hoe zinvol en plezierig het kan zijn om ook eens een aantal minder zeldzame of (vrij) algemene soorten te tellen, zeker omdat we van verspreiding en dichtheden van een aantal gewone soorten nog bijzonder weinig weten.

Tellingen als deze zullen hier ongetwijfeld verandering in gaan brengen. Als telperiode voor deze telling gold de gehele maand januari, met als voorkeursperiode 9-17 januari. Vele gebieden werden evenwel buiten deze voorkeursperiode geteld. Hoewel er in een maand tijd zeker wel een aantal verplaatsingen zullen optreden waardoor eventueel dubbeltellingen kunnen ontstaan, zal dit waarschijnlijk bij de meeste soorten nogal meevallen. Tegenover dubbeltellingen als gevolg van verplaatsingen staan bovendien "dubbele missers" die elkaar waarschijnlijk redelijk in evenwicht houden.

Ook is bekend dat veel (stoot)vogels, zeker in de maand januari, nogal standvastig zijn. Wel zullen verplaatsingen meer optreden bij sterke weersverandering.

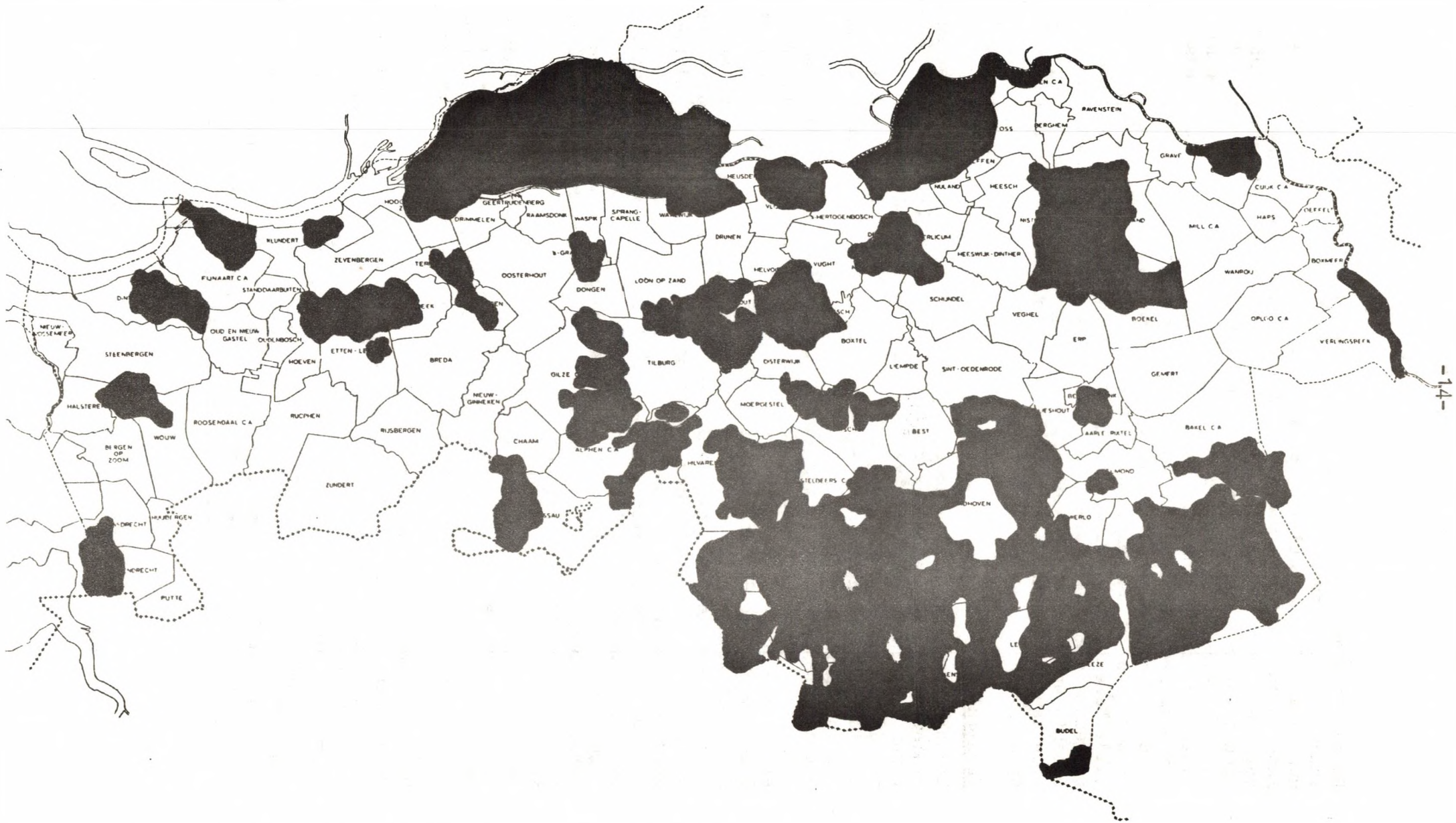
Geteld gebied

Globaal kan het getelde gebied als volgt worden weergegeven: vrijwel de gehele Kempen, grote delen van Midden-Brabant, het ontgonnen en in cultuur gebrachte Peelgebied, Biesbos, Noord- en Oostwaard, gebied rond Uden, Schaijk, Nistelrode en Zeeland, enkele gebieden in het Maasdal (Boxmeer, Vierlingsbeek, Beers, Megen, Heusden, Vlijmen, Den Bosch), Haagse-, Ettense- en Hoevense Beemden, en enkele grootschalige akkerbouwgebieden in Noordwest Brabant. In Noordwest Brabant werd een deel van de gegevens verzameld tijdens de watervogeltelling die hier omstreeks half januari plaatsvond. In het kader van deze watervogeltelling was de aandacht dan ook niet speciaal op stootvogels gericht. Aan de aan deze telling toegevoegde soorten werd in dit verband geen enkele aandacht besteed. Op bijgevoegd kaartje zijn de gebieden globaal ingetekend.

Weersomstandigheden

Een gelukkige omstandigheid bij deze telling was het goede weer tijdens een groot deel van de maand januari. De combinatie goed (tel)weer - veel én enthousiaste waarnemers heeft dan ook tot gevolg gehad dat er een grote oppervlakte geteld kon worden.

Figuur 1. globaal overzicht van de getelde gebieden.

De eerste week van januari was het zacht weer met weinig neerslag. Vanaf 6 januari daalde de temperatuur met op 8/9 januari vrij veel sneeuwval. Hierna verdween de bewolking waardoor de zon zich kon laten zien met als gevolg dat deze sneeuw na enkele dagen weer verdwenen was. Tussen 10 en 21 januari was het dagelijks bijzonder goed telweer: onbewolkt, weinig wind uit richtingen tussen noordoost en zuidoost en temperaturen enige graden onder het vriespunt overdag en matige vorst in de nacht. De laatste decade van januari gaf weer meer bewolking met zuidelijke of zuidwestelijke winden, hogere temperaturen met in de laatste week ook weer enige neerslag. Op het eind van de telperiode werden er dan ook minder gebieden geteld. Deze mooie weersomstandigheden hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de betrouwbaarheid van deze telling, omdat bij slechte weersomstandigheden veel meer vogels worden gemist omdat zij zich dan gaan schuil houden in bosjes, bosranden, ruige hoekjes of op de grond.

Resultaten

Zoals hier en daar al is doorgeschemerd is de telling een groot succes geworden. Niet alleen werd er een grote oppervlakte geteld, maar waren de getelde aantallen van dien aard dat waarschijnlijk geen van de waarnemers zulke hoge aantallen had verwacht. Van enkel soorten werd bovendien nog eens pijnlijk duidelijk hoe klein de aantallen eigenlijk zijn.

Van de meeste soorten echter werden onverwacht hoge aantallen aangetroffen. Hierbij moeten we wel zeer goed bedenken dat ongeveer een vierde deel van de provincie werd geteld en een dergelijke telling nog niet eerder in Brabant plaatsvond.

Deze onverwachte hoge aantallen manifesteerden zich zowel bij een aantal stootvogels als bij de meeste andere vogelsoorten. Hieronder worden alle soorten afzonderlijk besproken, waarbij tevens bijzonderheden over verspreiding en dichtheden worden vermeld.

Deze berekende dichtheidscijfers zijn alle naar beneden afgerond. Bovendien hebben zij uitsluitend betrekking op die gebieden die werden geteld. Gebieden die niet werden geteld, zoals bijvoorbeeld bebouwde kommen, grote boskomplexen en een deel van het kultuurland, zijn dus bij deze dichtheidsberekeningen buiten beschouwing gebleven.

De opgegeven dichtheidscijfers voor de provincie geven de gemiddelde dichtheid weer van alle in Noord-Brabant getelde gebieden. Dit geldt eveneens voor de opgegeven regionale dichtheidscijfers. Hierbij zijn ook waarnemingen buiten een teldag buiten beschouwing gelaten.

Tot slot moet worden opgemerkt dat de aantallen die in een eerder verschenen voorlopig verslagje voor een aantal soorten niet helemaal juist zijn. Omdat bij het samenstellen van dit voorlopige verslagje nog niet alle basisgegevens binnen waren, werden voor sommige soorten te lage aantallen opgegeven. Voor andere soorten daarentegen waren de opgegeven aantallen te hoog omdat pas bij het ontvangen van de laatste gegevens is gebleken dat enkele gebieden zijn dubbelgeteld. In dit verslag zijn de aantallen dan ook gecorrigeerd. Bij de Holenduif trad bovendien nog een typefout op waardoor het opgegeven aantal maar liefst 3.000 te hoog lag.

Buizerd

Naar verwacht mag worden is dit een van de stootvogelsoorten die het meest volledig geteld kan worden omdat de trefkans, in vergelijking met veel andere soorten, nogal groot is. Er werden maar liefst 1.084 ex. geteld. Een lage dichtheid werd vastgesteld in het Land van Altena (ca. 12.500 ha): hier werd een dichtheid gehaald van 0,208/100 ha.

De hoogste dichtheid werd vastgesteld in No-Brabant, waar een dichtheid werd gehaald van 1,133. In kleinere gebieden kan de dichtheid nog veel verder oplopen, zoals bijvoorbeeld 13 exx. op 500 ha in de Mortelen (2,6/100 ha), 9 exx. op 500 ha. plaatselijk in het land van Altena (1,8/100 ha), 9 exx. op 50 ha Maasheggen-restant Empel, 32 exx. op 1.100 ha. van het Maasheggen gebied tussen Bosmeer en Vierlingsbeek (2,9/100 ha.) en 8 exx. op 250 ha. rond Bergeyk (3,2/100 ha.).

De dichtheid in Midden-Brabant, Peel en West-Brabant (ten westen van Oosterhout) bedroeg resp. 0,690-0,780-0,699 en 0,921/100 ha. Min of meer verrassend was de relatief hoge dichtheid van 0,717 in de grootschalige akkerbouwvelden van West-Brabant.

De gemiddelde dichtheid over de gehele provincie bedroeg ca. 0,681/100 ha.

Ruigpootbuizerd

De Ruigpootbuizerd is in onze provincie altijd al een schaarse gast geweest. Wel is de soort in sommige (invasie) jaren iets talrijker. Er werden in de maand januari 6 exx. waargenomen, en wel op de Strabrechtse Heide, De Peel (Oostappen), Odiliapeel, Moerdijk, Land van Altena en Polder Ruigenhilte Willemstad. Dit betekent een dichtheid van 0,003/100 ha.

Sperwer

Door de levenswijze van de Sperwer zijn goede tellingen voor wat de Sperwer betreft waarschijnlijk nauwelijks mogelijk. Schattingen van het aantal Sperwers dat bij dit soort tellingen wordt gemist lopen uiteen van 25-75%.

Absolute aantallen zijn dan ook moeilijk te verkrijgen.

Wanneer er een reeks van jaren wordt geteld zijn echter ook relatieve aantallen zeer goed bruikbaar, omdat zij iets kunnen zeggen over in ieder geval het aantalverloop van jaar tot jaar en van gebied tot gebied.

Tijdens de januaritelling van 1982 werden er 133 ex. geteld. Dit betekent over de gehele provincie gemeten een dichtheid van 0,075/100 ha.

Uitschieters hierbij waren No-Brabant met een dichtheid van 0,184/100 ha. en het Biesbos/Oostwaard gebied met een dichtheid van 0,009 alsmede het uiterste westen van Brabant, waar een dichtheid van 0,013 werd vastgesteld. De dichtheid in Midden-Brabant (0,060) bedroeg nauwelijks meer dan de helft van die van de Kempen (0,113). In hoeverre dit wordt veroorzaakt door de manier van tellen is (nog) niet bekend.

Havik

Van de 19 waargenomen exx. werden er 12 rond Uden gezien. In No-Brabant bereikte de Havik dan ook een dichtheid van 0,081/100 ha. (ofwel 0,157/100 ha. rond Uden).

In de Kempen en de Peel werden resp. 6 en 1 ex. waargenomen. Deze aantallen vormen een goede indicatie voor de aantallen broedvogels. Van Midden-Brabant is bekend dat de aantallen door het stropen van nestjongen en het schieten of vergiftigen van adulten kunstmatig laag wordt gehouden, waardoor herstel van de havikenpopulatie hier, in tegenstelling tot de landelijke situatie slechts zéér langzaam plaatsvindt. Uit vrijwel alle Brabantse broedgebieden komen jaarlijks berichten over vervolging door de mens. De gemiddelde dichtheid voor Noord-Brabant bedroeg 0,011/100 ha.

Rode Wouw

Van de Rode Wouw werd er op 10 januari 1 ex. gezien langs de Zuid Willemsvaart te Someren-Eind. Bovendien werd er op 30 december 1981 1 ex. op de Oirschotse Heide waargenomen en op 27 december 1981 1 ex. langs de Reusel, ten noorden van Diessen.

Bruine Kiekendief

Slechts de Biesbos vormde een belangrijk gebied voor Bruine Kiekendieven; hier werden tijdens de telling dan ook 5 ex. waargenomen. Verder werd er ook nog 1 ex. waargenomen in de Ettense Beemden, 1 ex. rond Breda en 1 ex. in de omgeving van Reusel. De gemiddelde dichtheid over de gehele provincie bedroeg 0,004/100 ha.

Blauwe Kiekendief

Duidelijk talrijker was de Blauwe Kiekendief, die in Noord-Brabant nog slechts als doortrekker en wintergast voorkomt. Ook voor de Blauwe Kiekendief vormt de Biesbos, samen met West-Brabant (en dan met name de uiterste westrand) het belangrijkste overwinteringsgebied. Van de 55 waargenomen ex. werden er 31 ex. in deze 2 gebieden gezien. Aanzienlijk schaarser is de soort in Midden- en Noord-Brabant met respectievelijke dichtheid van 0,003 en 0,013/100 ha. Een ander belangrijk overwinteringsgebied blijkt de Kempen te zijn met een dichtheid van 0,035/100 ha.

De vogels worden hier voor een belangrijk deel op en rond de heidevelden aangetroffen (in Midden-Brabant en de Peel werden de heidevelden niet geteld). Rond de Peel tenslotte werd een dichtheid vastgesteld van 0,019/100 ha. De gemiddelde dichtheid voor de gehele provincie bedroeg 0,033/100 ha. Voor de Biesbos bedroeg deze eveneens 0,033 en voor de westrand van West-Brabant 0,055.

Slechtvalk

Van de Slechtvalk werden 2 ex. waargenomen, en wel 1 ex. op 17 januari te Werkendam, en 1 ex. (tussen 4 en 8 januari) op de Strabrechtse Heide.

Smelleken

Hoewel de aantallen wat lager liggen komt het verspreidingspatroon van het Smelleken aardig overeen met dat van de Blauwe Kiekendief. Het Smelleken is dan ook op de eerste plaats een vogel van open gebieden (heidevelden, grootschalige kultuurgebieden). Mogelijk is dit dan ook een verklaring waarom de hoogste dichtheid (0,024/100 ha.) in de Kempen werd gehaald, gevolgd door West-Brabant met 0,014/100 ha.

In totaal werden er 21 Smelleken gesignaleerd, wat neerkomt op een gemiddelde dichtheid van 0,011/100 ha.

Torenvalk

Van deze soort was het verrassend te moeten vaststellen hoe weinig ex. er werden waargenomen. Het waren er slechts 232, waarvan 10 ex. buiten een teldatum of telgebied. Een verklaring voor dit kleine aantal Torenvalken is moeilijk te geven. Wel is bekend dat bij strenge vorst nogal wat Torenvalken wegtrekken; bovendien is het aantal Torenvalken zeer sterk afhankelijk van het aantal muizen in bepaalde gebieden. Gegevens over dichtheden van muizen in Brabant tijdens deze telling zijn voor zover mij bekend echter niet voorhanden. De gemiddelde dichtheid over de gehele provincie bedroeg 0,139/100 ha. Gebieden met lage dichtheden waren Midden-Brabant en de Peel (beide 0,078/100 ha.). De grootste dichtheden werden vastgesteld in West-Brabant (0,271/100 ha.) en No-Brabant 0,259/100 ha.).

Zeearend

Van de Zeearend werd slechts 1 ex. waargenomen en wel in de Biesbos, waar deze vogel van 20 december 1981 tot en met 4 januari 1982 verbleef.

Vergelijking Stootvogelresultaten in Noord-Brabant met andere gebieden in Nederland

Omdat er, gestimuleerd door de Landelijke Stootvogeltelling, vanaf 1979 veel tellingen van stootvogels in wat grotere gebieden plaatsvinden kunnen deze resultaten vrij goed vergeleken worden met enkele andere stootvogeltellingen die in Nederland werden uitgevoerd. Afwijkende dichtheden kunnen veelal verklaard worden door verschillen in landschapsstructuur. Zo zal de Buizerd in gesloten landschapstypen (d.w.z. met veel bosopslag, houtwallen, hagen e.d.) over het algemeen een hogere dichtheid bereiken dan in grote, open gebieden met weinig hogere begroeiingselementen. Voor de Blauwe Kiekendief geldt daarentegen vaak het omgekeerde. Dit zal naar ik aanneem weinig verbazing wekken. Wel wordt door deze resultaten nog eens duidelijk onderstreept hoe belangrijk het Brabantse landschap is voor o.a. de in Nederland voorkomende stootvogels. Wel moet bij de onderstaande tabel rekening worden gehouden met het feit dat diverse jaren bij de vergelijking zijn betrokken; hierdoor kan een voor soorten vertekend beeld zijn ontstaan omdat sommige soorten van jaar tot jaar vrij grote verschillen in dichtheden te zien geven. Zeldzame soorten (Rode Wouw, Slechtvalk en zeearend) zijn vanwege een te groot toevalsfactor niet bij deze vergelijking betrokken.

Tabel 1. Vergelijking van dichtheden van landelijke-provinciale stootvogeltellingen.

	N-Br. Jan. '82	Ned. Jan. '82	Ned. * Ned. * Ned. *	Drente *** Drente *** Drente ***	Groningen **** Groningen **** Groningen ****
Buizerd	0,681	0,385	0,241-0,445	0,31-0,39	0,07 -0,08
Ruigpootbuizerd	0,003	0,007	0,003-0,022		0,007-0,012
Sperwer	0,075	0,048	0,027-0,035	0,03-0,07	0,013-0,021
Havik	0,011	0,010	0,004-0,007		-0,004
Bruine kiekendief	0,004	0,001	0,001		
Blauwe kiekendief	0,033	0,028	0,024-0,042	0,02	0,022-0,038
Smelleken	0,011	0,008	0,002-0,005		-0,004
Torenvalk	0,139	0,127	0,091-0,159	0,14-0,20	0,06 -0,10

- *) dichtheid berekend over de landelijke tellingen van febr. '79, dec. '79, febr. en dec. '80, en febr. '81. (Het Vogeljaar 27(6) '79; 28(5)'80; 29(6)'80. Limosa jrg.55, ('82) nr. 4.)
- ***) dichtheid berekend over provinciale tellingen die werden uitgevoerd in dec. '76, febr. '77 en jan. '78 (Van Dijk, A.J. & Van Os, B.L.J. 1982 Vogels van Drenthe).
- ****) dichtheid berekend over provinciale tellingen die werden uitgevoerd in dec. '79, febr. '80 en febr. '81 (De Grauwe Gors, Avifauna Groningen; Jrg. 9 nr 2).

Hieruit blijkt overduidelijk dat de provincie Noord-Brabant voor wat de dichtheden van Stootvogels betreft een belangrijke plaats inneemt. Hoewel dit niet uit deze tabel is af te lezen, herbergt Brabant van de meeste soorten ook belangrijke aantallen. Dit blijkt duidelijk wanneer we berekenen hoe groot het procentuele aandeel is van Noord-Brabant in verhouding tot de Nederlandse aantallen. Het Brabantse aandeel van de getelde oppervlakte (16.941 km²) tijdens de januaritelling van 1082 bedroeg ca. 9,4%.

Tabel 2. Aandeel van Noord-Brabant in het totaal waargenomen stootvogels in Nederland tijdens de januaritelling van 1982.

	Aantal Ned.	Aantal No-Bra.	Aandeel No-Bra. in %
Buizerd	6.534	1.084	16,5
Ruigpootbuizerd	126	6	4,7
Sperwer	817	133	16,2
Havik	175	19	10,8
Bruine Kiekendief	23	8	34,7
Blauwe Kiekendief	489	55	11,2
Slechtvalk	19	2	10,5
Smelleken	150	21	14,0
Torenvalk	2.165	232	10,7

Sexratio van de waargenomen stootvogels

Voor zover de uiterlijke kenmerken dit toelieten is er ook gekeken naar het geslacht van de waargenomen stootvogels, te weten bij Sperwer, Bruine en Blauwe Kiekendief, Havik, Torenvalk en Smelleken. Hoewel onderscheid alleen gemaakt mocht worden wanneer men het geslacht met zekerheid kon vaststellen, zullen naar alle waarschijnlijkheid toch hier en daar wel enkele fouten zijn gemaakt, met name bij mannetjes in jeugdkleed. Ook het bepalen van het geslacht op basis van lichaamsgrootte kan in sommige gevallen leiden tot een verkeerde geslachtsbepaling.

Als kritische kanttekening moet bij het onderstaand tabelletje worden opgemerkt dat de aantallen véél te klein zijn voor een betrouwbaar beeld. De tabel is slechts gemaakt om een zeer globaal inzicht te verschaffen in de geslachtsverhoudingen en om een stimulans te vormen om bij volgende tellingen ook aan dit facet zoveel mogelijk aandacht te besteden.

Een andere kritische kanttekening die bij deze tabel geplaatst moet worden is het feit dat een deel van de opgegeven kiekendief-wijfjes mogelijk in het eerstejaars kleed hebben gezeten en dus in werkelijkheid betrekking kunnen hebben op jonge mannetjes. Dit kan in onbekende mate ook het geval zijn bij Smelleken en Torenavalk.

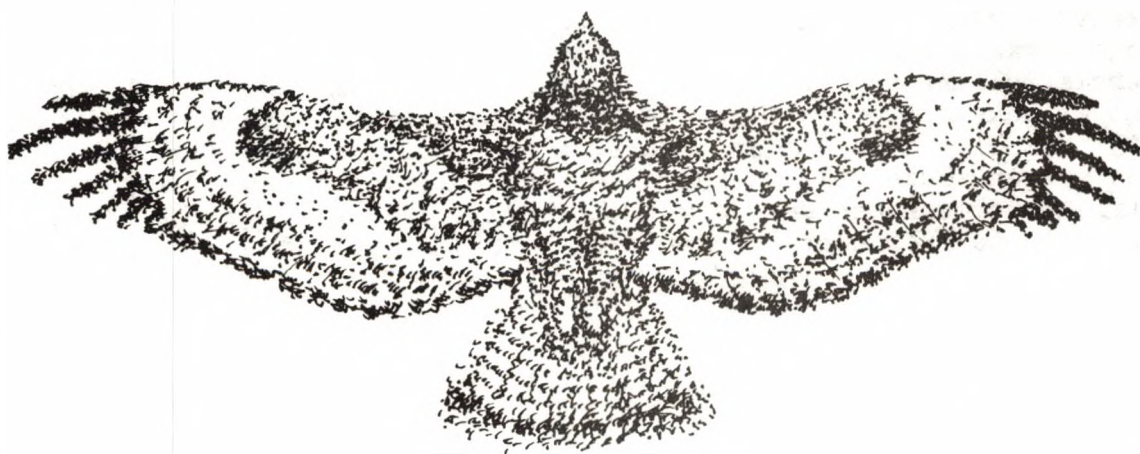
Tabel 3. Geslachtsverhouding van de waargenomen stootvogels

	tot.aant	man	vrouw	%man	% man in Groningen
Sperwer	24	12	12	50	35
Bruine Kiekendief	6	0	6	0	-
Blauwe Kiekendief	50	16	34	32	15
Smelleken	6	2	4	33	-
Torenavalk	71	42	29	59	48

Dichtheden per regio

Aangezien er nogal verschillen bestaan in de landschapsopbouw van grote delen van de provincie Noord-Brabant, is het min of meer vanzelfsprekend dat vogels niet gelijkmatig over de provincie zijn verdeeld. Stootvogels vormen hierop geen uitzondering. Deze ongelijkmatige verdeling hangt nauw samen met de van soort tot soort verschillende voorkeursbiotopen. Zo'n voorkeursbiotoop wordt in belangrijke mate bepaald door het voedsel waarvan een bepaalde soort afhankelijk is en de mate waarin dit voedsel in bepaalde gebieden of streken voorkomt. Ook de manier van voedselzoeken speelt hierbij, samen met nog een aantal andere factoren, een rol.

Onderstaande tabel geeft enig inzicht in de dichtheden die in sommige delen van de provincie werden behaald. Hiertoe werd de provincie opgedeeld in een aantal uit landschappelijk oogpunt bezien te onderscheiden regio's. Gekozen werd voor de volgende indeling: West-Brabant, Biesbos en Oostvaard (= Land van Altena), Noordoost-Brabant, Midden-Brabant, de Kempen en de Peel. Hoewel van sommige soorten de aantallen per regio klein tot zeer klein waren zijn ook voor deze soorten dichtheidscijfers berekend; de dichtheidscijfers van deze soorten (Ruigpootbuizerd, Havik, Bruine Kiekendief en Smelleken) mogen dan ook niet al te absoluut worden genomen

Soort	West.Bra.	Biesbos Oostwaard	No-Bra.	Midden- Brabant	Kempen	Peel
Buizerd	0,921	0,444	1,133	0,660	0,780	0,699
Ruigpootbuizerd	0,007	-	0,006	-	0,002	0,006
Sperwer	0,021	0,009	0,184	0,060	0,113	0,091
Havik	-	-	0,081	-	0,013	0,006
Bruine Kiekendief	-	0,022	-	-	0,002	-
Blauwe Kiekendief	0,042	0,050	0,013	0,010	0,035	0,019
Smelleken	0,014	-	-	0,003	0,024	0,006
Torenvalk	0,271	0,110	0,259	0,078	0,146	0,078
aantal telgebieden	11	3	14	18	116	12
getelde oppervlakte in km ²	140	218	146,5	280	450	153

Om behalve van de stootvogels gegevens te verzamelen, werd besloten om ook van een aantal andere, min of meer opvallende vogelsoorten gegevens te verzamelen. Het grote voordeel hiervan is dat we met wat extra tijd van aanzienlijk meer vogelsoorten wat te weten kunnen komen over aantallen, verspreiding en dichtheden. Dergelijke gegevens werden in Brabant tot nu toe niet verzameld. De extra tijd is dan met name nodig om bijvoorbeeld groepen meeuwen, duiven, roeken, kraaien e.d. te tellen. Door de extra tijd die men nu voor de telling nodig heeft, neemt bovendien de kans op het waarnemen van een stootvogel toe. Los hiervan is het op zich zelf al interessant genoeg om juist van een aantal gewonere soorten een aantal gegevens te verzamelen.

Van diverse soorten werden respectabele en onverwacht hoge aantallen geteld. Opvallend was het dat van sommige soorten de dichtheden per regio sterk verschilden. Verschillen tussen Oost- en West-Brabant kunnen hierbij vrij eenvoudig verklaard worden: moeilijker wordt dit wanneer het gaat om bijvoorbeeld Midden-Brabant en de Kempen, of de Kempen en de Peel. Hier treden bij een aantal soorten onverwachte en niet goed te verklaren verschillen op bij het vergelijken van de dichtheidscijfers. Hieruit blijkt in ieder geval dat we zeer voorzichtig moeten zijn bij het gebruiken van dichtheidscijfers.

Het voorkomen van grote concentraties van bepaalde soorten beïnvloedt het dichtheidscijfer in belangrijke mate. In dit kader kunnen bijvoorbeeld Zilvermeeuwen op een vuilnisbelt, of Kokmeeuwen, Spreeuwen, kraaiachtigen en duiven op slaapplaatsen genoemd worden. Een deel van de gevonden verschillen kan hierdoor verklaard worden. Een ander deel van de gevonden verschillen kan waarschijnlijk verklaard worden door de telmethode en telervaringen van de diverse Vogelwerkgroepen. In welke mate dit van toepassing is, is na deze eerste telling nog moeilijk te zeggen. Het is in ieder geval zeker dat er enkele soorten zijn die in bepaalde provincieleden veel talrijker zullen zijn dan in andere delen. Niet altijd echter zal een volgens deze telling talrijker voorkomen in bepaalde streken altijd overeenkomen met de werkelijkheid, althans niet altijd in die mate de hieronder berekende dichtheidscijfers doen suggereren.

Hiervoor kunnen bij deze eerste telling teveel toevalsfactoren een rol spelen. Tellingen in de komende jaren kunnen hier waarschijnlijk meer duidelijkheid over verschaffen.

De soorten waarvan uitdrukkelijk om gegevens was gevraagd waren: Blauwe Reiger, Rietgans, Patrijs, Wulp, Kievit, Zilvermeeuw, Stormmeeuw, Holenduif, Zwarte Kraai, Bonte Kraai, Roek en Ekster. Daarnaast was er nog een groep van soorten waarvan het wel of niet tellen geheel vrijblijvend was. Dit omdat deze soorten vanwege hun gedrag, relatieve talrijkheid, of anderszins minder goed te tellen zijn, waardoor het tellen (te) veel tijd in beslag zou kunnen gaan nemen. Deze soorten waren Wilde Eend, Waterhoen, Kokmeeuw, Houtduif, Turkse Tortel, Veldleeuwerik, Kramsvogel, Koperwiek, Spreeuw en Kauw. Van al deze soorten volgen hieronder de resultaten met eventuele bijzonderheden. Omdat niet alle waarnemers alle hierboven genoemde soorten hebben geteld, is niet voor elke soort de oppervlakte aan geteld gebied gelijk. Wanneer sprake is van een kleiner geteld gebied wordt dit bij de desbetreffende soort vermeld. Ook hier hebben de berekende dichtheidscijfers uitsluitend betrekking op de oppervlakte waar de betreffende soort werd geteld. Bovendien werden alle dichtheidscijfers naar beneden afgerond.

Bespreking per soort

Blauwe Reiger

Er werden 268 ex. geteld op een getelde oppervlakte van ca. 1350 km². De gemiddelde dichtheid bedroeg dan ook 0,198/100 ha. De hoogste dichtheid (0,293) werd aangetroffen in No-Brabant. De dichtheden in de Peel, de Kempen en West-Brabant ontliepen elkaar niet zo veel (resp. 0,183-0,178-0,166).

Aanzienlijk lager was de dichtheid in het zeeleigebied van West-Brabant, nl. slechts 0,057/100 ha.

Rietgans

Er werden tijdens de telling 5.007 ex. getld. Hierbij moet worden opgemerkt dat voor het tellen van deze soorten ook de gehele maand januari werd gebruikt. Ongetwijfeld zijn er gedurende deze maand een aantal verschuivingen opgetreden waardoor de resultaten nadelig (dubbeltellingen) zijn beïnvloed, temeer omdat ook overvliegende exx. (enkele honderden) bij de telling zijn betrokken. Toch geeft de telling waarschijnlijk een goed beeld van de verspreiding over de provincie van aantallen per gebied.

Onderscheid tussen de (onder) soorten fabalis en rossicus werd nauwelijks of niet gemaakt. Hoewel de ganzen sterk gekoncentreerd voorkomen, blijkt een dichtheidscijfer goed weer te geven wat de belangrijkste ganzenregio's zijn: Midden-Brabant 9,156/100 ha. Peel 6,688 No-Brabant 6,102, West-Brabant 1,5 en Kempen 0,424/100 ha. De aantallen bedroegen hier resp. 2.335, 836, 894, 210 en 191 exemplaren.

Patrijs

Van deze soort worden vanwege zijn onopvallende gedrag nogal wat ex. gemist. Toch zullen de resultaten na enkele jaren ons in staat stellen om vast te stellen hoe hard de soort achteruit gaat. Er werden nu nog 546 ex. geteld, wat neerkomt op een dichtheid van 0,404/100 ha. Het "beste" Patrijzengebied was volgens de telling No-Brabant met een dichtheid van 1,0017/100 ha.

Elders lag deze tussen 0,35 en 0,60 per 100 ha.

Kievit

Er werden slechts 485 ex. waargenomen, vrijwel uitsluitend in het Land van Altena (66 ex.), Polder rond Engelen en Haarsteeg (122 ex.) en Empelse en Lithoyense Polder (294 ex.).

Bij afwezigheid van vorst is de soort veel talrijker. Aangenomen mag worden dat de soort in vrijwel het gehele gebied is geteld.

Wulp

Van deze soort werden slechts 134 ex. waargenomen, vrijwel uitsluitend in het westelijke en in mindere mate ook in het noordelijke deel van de provincie.

Zilvermeeuw

Van de 2.870 waargenomen ex. werden er ca. 1.900 op de vuilnisbelten te Tilburg (1500) en Uden (400) geteld. De overige Zilvermeeuwen werden voornamelijk op of boven agrarisch gebied waargenomen. Vanwege deze vuilnisbelt-koncentraties zijn dichtheidscijfers per regio hier weinig zinvol.

Stormmeeuw

Deze soort is veel meer aan grasland gebonden. Het is dan ook dit biotooptype waar een belangrijk deel van de 2.657 ex. werd waargenomen.

De oppervlakte kultuurland waar de soort geteld werd bedroeg ca 1100 km², waardoor de dichtheid ligt op 2,415/100 ha. De hoogste dichtheid vastgesteld in No-Brabant en bedroeg 3,508/100 ha. De laagste dichtheid werd behaald in de westrand van West-Brabant met 0,4/100 ha.

Holenduif

Verrassend was het grote aantal Holenduiven te noemen, nl. 2.493 op ca. 1100 km² geteld gebied. Dit betekent een dichtheid van 2,226/100 ha.

De hoogste dichtheid (3,184) werd vastgesteld in de Kempen, de laagste in de kleistreek van West-Brabant (0,114). In Midden-Brabant (0,585/100 ha.) werd de soort mogelijk onderschat of werden enkele groepen gemist.

Zwarte Kraai

Hoewel bekend was dat de Zwarte Kraai in de provincie Noord-Brabant niet zeldzaam is, werd het aantal van 8.417 ex. niet zozeer verwacht. De getelde oppervlakte voor deze soort bedroeg ca 1100 km², wat neerkomt op een dichtheid van 7,651/110 ha.

Opvallend hierbij is dat de dichtheid per regio sterk verschilt, nl. in No-Brabant, Kempen, Midden-Brabant, Peel, West-Brabant en West-Brabant kleistreek resp. 10,976-9,551-5,570-4,560-3,228 en 0,900/100 ha.

Bonte Kraai

Deze soort werd door vrijwel alle waarnemers geteld, waardoor het telgebied op ca. 1450 km² wordt geschat. Op grond hiervan bedroeg de gemiddelde dichtheid 0,597/100 ha. Het aantal waargenomen Bonte

Kraaien bedroeg 866. De hoogste dichtheid werd vastgesteld in Midden-Brabant (0,895) gevolgd door de Kempen (0,686). Aanzienlijk schaarser was de soort in de kleistreek van West-Brabant (0,014 en No-Brabant (0,088).

Roek

Ook van de Roek werd een aanzienlijk aantal geteld, namelijk 25.494 ex. Het getelde gebied bedroeg ca. 1350 km² waardoor de dichtheid 18,884/100 ha. bedroeg. Ook hier weer aanzienlijk verschillen in dichtheden tussen de diverse provinciedelen.

Met name het grote verschil tussen de Kempen (39,631) enerzijds, en Midden-Brabant en de Peel (resp. 16,780 en 14,912) anderzijds is zeer opvallend en nog niet goed verklaarbaar. In West-Brabant, en dan met name in de kleistreek, is de Roek bekend zéér schaars; de dichtheid bedroeg hier dan ook slechts 1,185/100 ha. waarvan een belangrijk deel rond de overgangsgebieden.

Ekster

Het gebied waarin de Eksters werden geteld bedroeg zo'n 1300 km². Hier werden 4.837 ex. geteld wat een dichtheid betekent van 3.720/100 ha. Ook van de Ekster werd de hoogste dichtheid bereikt in de Kempen (5,957) gevolgd door Peel en No-Brabant (5,280 en 4,395). hoewel een zeer geschikt broedbiotoop vormend, leverde Midden-Brabant slechts een dichtheid op van 3,385. Mogelijk is de soort hier dan ook onderteld. Een aanzienlijk minder geschikt biotoop wordt gevormd door de kleistreek van West-Brabant. De dichtheid bedroeg hier tijdens de januaritelling dan ook slechts 0,814/110 ha. In West-Brabant (dus inclusief kleistreek) bedroeg deze 1.157/100 ha.

Wilde Eend

Het gebied waar deze soort werd geteld bedroeg zo'n 1100 km², waarbij 11.902 exx. werden geteld. Vele watervogelrijke gebieden werden in het kader van deze wintertelling echter niet geteld. Relatief hoge dichtheden kwamen voor in West- en No-Brabant.

Waterhoen

Verspreid over zo'n 1000 km² werden er 467 Waterhoentjes geteld, wat een gemiddelde dichtheid betekent van 0,467/100 ha. Ook hier werden de hoogste dichtheden bereikt in West- en No-Brabant. Vele voor Waterhoentjes geschikte gebieden werden tijdens deze telling niet bezocht.

Kokmeeuw

Het aantal getelde ex. bedroeg 15.558. Omdat deze soort niet overal even serieus geteld zal zijn, zijn vergelijkingen van dichtheden wellicht niet erg betrouwbaar. De hoge dichtheden in Midden- en No-Brabant (resp. 21,390 en 23,781) t.o.v. de Kempen en West-Brabant (resp. 4,755 en 7,571) kunnen voor een belangrijk deel verklaard worden door tellingen op resp. een voorverzamelplaats (3.000 ex.) en een slaapplaats (1.500 ex.) Laten we deze 2 tellingen buiten beschouwing, dan komen we voor Midden- en No-Brabant op dichtheden van resp. ca. 11 en 13/100 ha.

De dichtheid voor Noord-Brabant bedroeg 19,447/100 ha. en ca. 13/100 ha excl. de slaaplaatsstelling.

Houtduif

Ook van deze algemene soort werd een verrassend groot aantal waargenomen, nl. 38.753 ex. Hiervoor werd de soort geteld op ca. 800 km², wat een gemiddelde dichtheid betekent van 48,441/100 ha. Ook hier weer zeer opmerkelijke verschillen in dichtheden zoals die werden vastgesteld.

Absolute koploper was de Kempen met 64,528 ex./100 ha, gevolgd door resp. No-Brabant en Midden-Brabant met dichtheden van 28,498 en 18,600/100 ha.

De laagste dichtheid werd zoals verwacht vastgesteld in de klei-streek van West-Brabant, nl. 5,971/100 ha. Om vast te kunnen stellen of deze verschillen in dichtheden werkelijk zo groot zijn, meerdere tellingen noodzakelijk.

Turkse Tortel

Reden waarom deze soort -zij het dan bij de vrije soorten wordt meegeteld is voornamelijk om te kunnen vaststellen of de soort in het agrarisch gebied steeds verder gaat toenemen zoals dit in het stedelijke gebied is gebeurd, en hoe snel dit gaat.

Deze eerste telling gaf het respectabele aantal te zien van 2.693 ex. verdeeld over ca. 1000 km².

De dichtheid varieerde tussen 0,164 (West-Brabant) en 4,011 (de Kempen). In Midden-Brabant en No-Brabant bedroeg deze resp. 1,180 en 3,815.

Veldleeuwerik

Vanwege de vorstgevoeligheid en het vrij onopvallende gedrag van deze soort werden er slechts 242 ex. geteld. Meer dan de helft van dit aantal werd uit NO-Brabant (o.a. Maas-polders) gemeld.

Kramsvogel

Van deze soort werden 4.124 ex. geteld, waarvan ruim 3.000 in de Kempen. De dichtheid voor de provincie bedroeg 4,124/100 ha.

Koperwiek

Van de Koperwiek werden 345 ex. geteld. Het grootste aantal (139) kwam uit No-Brabant. De dichtheid bedroeg slechts 0,345/100 ha.

Spreeuw

De Spreeuw werd op ongeveer de helft van de totale oppervlakte geteld. Hierbij werden 17.232 ex. waargenomen, wat een dichtheid betekent van 21,540/11 ha. Als gevolg van een slaapplaatstelling (10.000 ex.) lag de dichtheid in No-Brabant waarschijnlijk onevenredig hoog, nl. 84,737 per 100 ha.

Kauw

Op een getelde oppervlakte van ca. 1000 km² werden er 13.684 kauwen geteld. De gemiddelde dichtheid bedroeg 13,864/100 ha. Per deelgebied bedroeg deze resp. voor de Kempen, No-Brabant, Midden-Brabant en West-Brabant 21,904-12,901-5,300 en 3,685.

Tabel 5. Dichtheden per regio in aantal ex. per 100 ha.

	Midden- Brabant	Kempen	Peel	West- Bra.	N.O. Brabant	gemidd. provincie
Blauwe Reiger	0,110	0,166	0,183	0,178	<u>0,293</u>	0,198
Rietgans	<u>9,156</u>	0,424	6,688	<u>1,500</u>	6,102	3,708
Patrijs	0,395	0,473	0,448	0,350	<u>1,017</u>	0,404
kievit	0,003	0,004	-	-	<u>2,006</u>	0,373
wulp	-	0,053	-	0,085	<u>0,580</u>	0,103
Zilvermeeuw	<u>8,065</u>	0,508	0,480	2,392	<u>3,508</u>	2,609
Stormmeeuw	<u>2,795</u>	2,604	1,144	1,621	<u>3,467</u>	2,415
Holenduif	0,585	<u>3,184</u>	1,800	2,242	<u>2,245</u>	2,266
Zwarte Kraai	5,570	9,551	4,560	3,228	<u>10,976</u>	7,651
Bonte Kraai	<u>0,895</u>	0,686	0,431	0,285	0,088	0,597
Roek	16,780	<u>39,631</u>	14,912	2,164	9,945	18,884
Ekster	3,385	<u>5,957</u>	5,280	1,157	4,395	3,720
Wilde eend	4,775	<u>2,697</u>	-	<u>20,142</u>	13,476	10,820
Waterhoen	0,265	0,108	-	0,735	<u>1,808</u>	0,467
Kokmeeuw	21,390	4,755	-	7,571	<u>23,781</u>	19,447
Houtduif	18,600	<u>64,528</u>	-	9,985	<u>28,498</u>	48,441
Turkse Tortel	1,180	<u>4,011</u>	-	0,164	3,815	2,693
Veldleeuwerik	0,070	0,188	-	0,014	<u>0,860</u>	0,201
Kramsvogel	0,470	<u>6,853</u>	-	0,114	<u>3,208</u>	4,124
Koperwiek	0,005	0,153	-	0,085	<u>0,948</u>	0,345
Spreeuw	3,125	20,573	-	3,550	<u>84,737</u>	21,540
Kauw	5,300	21,904	-	3,685	<u>12,901</u>	13,864

Dankwoord

Het grote succes van deze telling is geheel te danken aan de enthousiaste medewerking van een groot aantal vogelaars, ten dele aangesloten bij de eerdergenoemde Vogelwerkgroepen. Andere groepen, niet aangesloten bij het Samenwerkingsverband Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen, maar die toch hun medewerking aan de telling verleenden zijn "Ken en Geniet" te Dongen, V.W.G. Etten-Leur, en de West-Brabantse Vogelwerkgroep. Tot slot werd in de Biesbos geteld door twee Staatsbosbeheer medewerkers. Aangezien het een groot deel van een pagina in beslag in beslag zou nemen, is er van af gezien om al deze circa 100 waarnemers hier te noemen. Wel worden alle medewerkers hartelijk bedankt voor hun onontbeerlijke inzet om deze telling tot een groot succes te maken. Mijn bijzondere dank gaat hierbij uit naar de mensen die behalve het tellen van een aantal gebieden ook nog een stuk coördinatie binnen hun werkgroep op zich namen. Ook speciale dank aan hen die, hoewel (nog) niet aangesloten bij een Vogelwerkgroep, zich toch inzetten voor het doen van deze telling, evenals de leden van de Vogelwerkgroep die niet aangesloten zijn bij het Samenwerkingsverband.

Moge ook de nog volgende tellingen zo'n succes worden.

Adres: Scarlattistraat 108, 5482 GC Tilburg.

DE HUISZWALUW ALS BROEDVOGEL IN DE STAD EINDHOVEN IN 1982

Willem Veenhuizen

Inleiding

Na een tienjarig onderzoek naar het voorkomen van de Huiszwaluw in Breda (rapport in voorbereiding) en een verandering van woonplaats naar Eindhoven leek het mij interessant om ook in de stad Eindhoven, de Huiszwaluw te inventariseren.

Het was al wat laat in het seizoen en daarom heb ik op 27 juli 1982, middels een schrijven in het Eindhovens Dagblad om medewerking gevraagd van het publiek, om zodoende snel diverse nestlokaties te weten te komen. Totaal kwamen 20 reacties binnen, waarvan 11 uit Eindhoven en zelfs 9 mededelingen buiten Eindhoven (o.a. uit Eersel, Oirschot, Sterksel, Middelbeers en Nuenen). Van de 11 reacties uit Eindhoven waren er 4 positieve meldingen bij die echt betrekking hadden op de Huiszwaluw. De overige meldingen hadden vaak betrekking op de Boeren- en Gierzwaluw. Maar niettemin moet ik alle briefschrijvers danken voor hun medewerking.

Methode

De beste tijd om de Huiszwaluw te inventariseren valt van Midden juli tot eind augustus. Dit is vaak vrij laat maar dat komt omdat er zich nog laat nieuwe vogels in of nabij de nestplaatsen vestigen. De criteria die ik heb gehanteerd om een nest als broedsel mee te tellen waren:

- 1/ Het nest moet een vrij donkere kleur hebben (vers bouwsel); dit is vaak moeilijk te zien i.v.m. de schaduwrand van de daklijst, of
- 2/ De oudervogels kwamen de jongen voeren, of
- 3/ Er waren jongen hoorbaar-zichtbaar, of
- 4/ Er lagen veel uitwerpselen onder het nest.

Niet alleen het aantal broednesten is geteld, ook is gekeken aan welke windzijde de nesten waren gebouwd.

Resultaten

Het blijkt dat ook in Eindhoven alle huiszwaluwen hun nesten bouwen tegen witte daklijsten, uitgezonderd 2 nesten in Italiëlaan, die tegen bruingebeitste daklijsten zitten. Waarom witte of lichtgekleurde dakranden? Het kan zijn dat er erfelijke factoren in meespelen (zie het vanoudsher broeden tegen witte krijtrotzen aan de Franse kust), of omdat wit een 'koele' ondergrond is die weinig warmte opneemt, waardoor het nest langer blijft 'plakken'.

Figuur 1. Broedlokaties van de Huiszwaluw in Eindhoven in 1982.

Broedlokaties van de Huiszwaluw

Belangrijke groengebieden in de nabijheid

Foerageerrichtingen buitengebieden

Bekijken we het kaartje dan zien we dat de meeste broedplaatsen aan de buitenkant van de stad gelegen zijn (nabij voedselgebieden). Het blijkt eveneens dat water in de nabijheid ook een belangrijke factor is (verhoogd voedselaanbod).

Opmerkelijk is dat er in Eindhoven vele geschikte broedplaatsen aanwezig zijn, (woningen met geschikte dakranden), doch de zwaluwen daar niet aanwezig zijn, bijvoorbeeld in de omgeving van Wilakkerstraat.

Algemeen overzicht

In totaal zijn 140 bewoonde nesten geteld, een aantal dat vergelijkbaar is met dat in bijvoorbeeld Breda en Tilburg. Tabel 1 geeft een overzicht naar stadsdeel en ekspositie (windrichting).

Tabel 1. Aantal bewoonde Huiszwaluw nesten ekspositie per stadsdeel en naar ekspositie.

stadsdeel	noord	oost	zuid	west	totaal
Tongelre	6	3	-	-	9
Woensel	15	23	16	17	71
Strijp	16	8	13	10	47
Gestel	2	-	2	-	4
Stratum	4	3	1	1	9
totaal	43	37	32	28	140
in %	31%	26%	23%	20%	100%

Nesten = 3,7/100 ha.

We kunnen concluderen dat de noordzijde (31%), de meeste favoriet nestkant is. Dit is waarschijnlijk niet zo verwonderlijk omdat de noordzijde niet zo erg aan temperatuurschommelingen onderhevig is. De Noordkant geeft ook meer beschutting tegen wind en regen.

Samenvattingen en conclusies

Na een eenmalige inventarisatie in 1982 kunnen we nog weinig zeggen over de Huiszwaluwenpopulatie in de stad Eindhoven.

Als we het kaartje bekijken dan zien we duidelijk dat vijf gebieden aan de rand van de stad zijn gesitueerd.

Als de broedlokaties zich meer binnen het stedelijk gebied bevinden dan zijn de in de nabijheid gelegen groengebieden met waterpartijen zeer belangrijke voedselgebieden.

In totaal zijn 140 bewoonde nesten geteld. De Welschapsedijk (22 nesten), de Scheltemaweg (14 nesten) en de Rode Kruisstraat (14 nesten) zijn in Eindhoven de broedlokaties waar zich de grootste broedpopulaties bevinden.

Opvallend is wel dat er binnen Eindhoven veel geschikte broedplaatsen aanwezig zijn, maar helaas laat de Huiszwaluw zich daar niet zien.

Adres: Busselse 32, 5641 PB Eindhoven.

Bijlage: OVERZICHT VAN HET AANTAL HUISZWALUWNESTEN PER STRAAT, met vermelding van de windekspositie

1.	<u>TONGELRE</u>					
	Jaar 1983					
	Teldag 0608	noord	oost	zuid	west	totaal
	Paul Krügerlaan	6				6
	Eeckhoutstraat		3			3
		6	3	-	-	9
2.	<u>WOENSEL</u>					
	<u>Woenselse Heide</u>	noord	oost	zuid	west	totaal
	Jaar 1983					
	Teldag 1708					
	Bevelandstraat				1	1
	Goereestraat	1	1			2
	Grebbezijdijklaan	1				1
	Overflakkestraat	1	1			2
	Purmerstraat		1			1
	Rode Kruislaan	4	7	3		14
	Schemerstraat	2		1		3
	Schouwenstraat		1			1
	Terschellingstraat				4	4
	Urkweg	1				1
	Voornestraat		2			2
	Walcherenlaan	1		1		2
		11	13	5	5	34
	<u>Heesterakker</u>					
	Milaanstraat	1	1	1	1	4
	Italiëlaan			2+		2
		1	1	3	1	6
	<u>Vlokhoven</u>					
	Covelakker		1			1
	Hulstbosakker	1				1
		1	1	-	-	2
	<u>Rapenland</u>					
	Gen. Haersolfell.				1	1
	- Antinlaan				3	3
	- Wickerslaan			1		1
	- Dedemlaan	1				1
		1	-	1	4	6
	<u>Oude Gracht</u>					
	Icarislaan				3	3
	Merilaoslaan				3	3
		-	-	-	6	6
	<u>Woenselse Watermolen</u>					
	Boschdijk		3		1	4
	Hemelrijken		4			4
	Kaneelstraat			1		1
	Kinsbergenstraat			1		1
	Kruisstraat		1			1
	Schoolstraat	1				1
	Vriesstraat			5		5
		1	8	7	1	17

3. STRIJP
Lievendaal
Jaar 1983
Teldag 1608

	noord	oost	zuid	west	totaal
Scheltemmaweg	6	7	1		14
S.v. Leeuwenstr		1			1
Welschapsedijk	6		10	6	22
	12	8	11	6	37

4. GESTEL
Jaar 1983
Teldag 1508

	noord	oost	zuid	west	totaal
Monte Verdil			1		1
Mardinistr			1		1
W. Pijperstr	2				2
	2	-	2	-	4

5. STRATUM
Tuindorp
Jaar 1983
Teldag 1508

	noord	oost	zuid	west	totaal
Bonifatiuslaan	1				1
Rielseweg	2				2
Roothaahstraat	1	2			3
Mgr Zwijsenstr		1			1
St Gertrudistr				1	1
St Norbertiusl			1		1
	4	3	1	1	9

BROEDVOGELINVENTARISATIE VAN HET CRM-RESERVAAT "HET BOSSCHE BROEK"

Guido Broekhoven

Omschrijving van het onderzochte gebied

a. Algemeen

De inventarisatie betreft het C.R.M.-reservaat "Het Bosschebroek", gelegen in de gemeente 's Hertogenbosch. Dit reservaat is 89 ha. groot en ligt ten zuiden van Den Bosch (top.kaart 1 : 50.000, no. 45 West).

Dit gebied vormt een onderdeel van het oorspronkelijk aaneengesloten gelijknamige poldergebied, dat globaal begrensd wordt door Den Bosch. Vught, St. Michielsgestel en Den Dungen. Het reservaat ligt in het noordwesten van de polder.

Al in 1940 werden plannen gemaakt voor een ruilverkaveling van het hele Bosschebroek om een betere waterbeheersing en een meer economische verdeling van de landbouwgronden te krijgen.

Enkele tientallen jaren later kregen deze plannen pas echt gestalte. Een ruilverkaveling is vanuit natuurwetenschappelijk oogpunt meestal niet gunstig. Verlaging van het grondwaterpeil, kanalisatie van waterlopen, verbetering van de infrastructuur, het weghalen van houtwallen, allemaal maatregelen ter verbetering van het gebied voor de landbouw, zijn veranderingen die kunnen leiden tot de achteruitgang of zelfs het verdwijnen van bepaalde dier- en plantesoorten in het betreffende gebied. Daarom is het jammer en enigszins vreemd, dat het noordelijke gedeelte van de polder, dat door de toen al geplande rijksweg van de rest van het gebied afgescheiden is, ook bij de ruilverkaveling is betrokken, voornamelijk om buiten dit gebied een betere waterbeheersing te krijgen (zie ook punt 1. b.).

Dit stuk heeft namelijk voor de landbouw de minste waarde, maar er lag wel al een natuurreservaat in.

Het reservaat wordt in twee stukken (noord en zuid) verdeeld door de al eerder genoemde rijksweg E 9. Deze rijksweg werd in de jaren '70 aangelegd. Deze ingreep had grote gevolgen voor het gebied. Het noordelijke gedeelte kwam min of meer geïsoleerd te liggen, omgeven door kunstmatige barrieres. Daarnaast verstoort de weg het mooie uitzicht vanuit Den Bosch naar het zuiden.

Het noordelijke stuk van het reservaat vormt een onderdeel van een laaggelegen weilandencomplex, dat begrensd wordt door de Bossche stadswallen (in het noorden), de Dommel (westen), de genoemde rijksweg E 9 (zuiden) en woonwijk "Zuid" en recreatiegebied "Zuiderplas" (oosten). Beide laatstgenoemde zijn na de oorlog in polder aangelegd). Dit deel van het natuurgebied bestaat uit grasland, waarvan in 1980 ongeveer 40% beweid werd, een kleine met riet en wilgen omzoomde plas, een rij populieren en een aantal stroken riet met wilgen (verlandesloten).

Het ten zuiden van de rijksweg gelegen stuk behoort eveneens bij een agrarisch gebied, dat afgewisseld wordt door enkel stukken bos (o.a. landgoed "de Pettelaar", het Sterrenbos). Dit gebied loopt globaal tot St. Michielsgestel. Hier bestaat het reservaat voor 60-70% uit grasland dat beweid wordt/kan worden, ca. 15% uit grasland dat altijd te nat is om er vee op te laten, een stuk moeras, overblijfsel van vroegere inundaties ca. 15% en de hoger gelegen Koestraat, aan beide

zijden begroeid met o.a. eiken en populieren.

b. Waterhuishouding

Het Bosschebroek is een onderdeel van de zgn. centrale slenk. Deze is komvormig en heeft haar diepste punt, 2,50 m boven N.A.P., bij Den Bosch. Twee hoofdrievieren, de Dommel en de Aa, komen hier samen. Het stroomgebied van deze rivieren omvat zuid- en oost Brabant.

Wanneer er in vroegere eeuwen veel water werd aangevoerd, kwam dit laagste gebied als eerste onder water te staan. Door deze (veelvuldige) inundaties ontstond een drassig, met veel waterlopen doorsneden gebied.

Door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart (1821 - 1826) verdween de invloed van de Aa op het gebied.

Inundaties bleven echter aan de orde van de dag, omdat ieder afzonderlijk poldergebiedje probeerde het water te keren en er, zonder overleg en ten koste van andere polders, dijken werden aangelegd. Een gevolg hiervan was de aanwezigheid van wielen (na overstromingen overgebleven plassen).

Rond 1940 vond de ontwatering van het Bosschebroek, dat het water vanwege de lage ligging niet op andere polders kon afwentelen, plaats via de Dommel. 's Zomers was het waterpeil ongeveer 2,30 m + N.A.P., dat was maar 30 à 40 cm onder het maaiveld. In de winter was het gebied grotendeels geïnundeerd.

Tegenwoordig vindt de afwatering van het gehele gebied tussen Vught, St. Michielsgestel, Den Dungen en Den Bosch plaats bij de Vughterbrug (in het noordwesten van het Bosschebroek) op de Dommel. Hierdoor loopt al het water van dit gebied door het reservaat. Het huidige grondwaterpeil is vastgesteld op 2,05 à 2,10 + N.A.P. als zomerpeil en 2,15 à 2,20 + N.A.P. in de winter. Dit kan gezien worden als een soort compromis tussen landbouw en aanleg van de rijksweg enerzijds en natuurbeheer anderzijds.

c. Bodemopbouw

Er komen in het Bosschebroek drie bodemtypen voor.

Een bodemtype is een gemiddelde van meerdere bodemprofielen die een grote mate van overeenkomst vertonen.

Een bodemprofiel bestaat uit een aantal zgn. horizonten, lagen die onderling verschillen, terwijl de horizont ook weer is opgebouwd uit verschillende lagen.

De drie bodemtypen van het Bosschebroek zijn:

- 1 Beekeerdgronden: - laagje klei van 25 cm.
- ondergrond: uiterst humusarm, leemarm, matig fijn zand.
- 2 waardveengronden: - dunne humuslaag.
- humusarme klei en veen tot 0,8 à 1,2 m diepte.
- ondergrond: veen
- 3 moerige eerdgronden: - klei.
- veen tot op + 1 m diepte.
- ondergrond: zand.

d. Gebruik

Hoewel de verschillende bodemtypen in principe redelijk geschikt zijn voor akkerbouw, maakt het geringe hoogteverschil tussen maaiveld en grondwaterstand in de zomer (zie punt 1.b.) dat het gebied alleen gebruikt kan worden als grasland.

De weideperiode van het vee is echter kort omdat in het voorjaar door wateroverlast het gras pas laat begint te groeien en het gevaar bestaat dat het vee de zode kapot trapt. Omdat dit gevaar in de herfst weer terugkeert, moet het vee tijds uit de wei gehaald worden.

2. Broedvogelinventarisatie 1980

a. Werkwijze

De kwantitatieve inventarisatie is uitgevoerd volgens de zgn. karteringsmethode: bij elk bezoek werd op een kaart (schaal 1 : 5.000) aangegeven waar zich exemplaren bevonden van de verschillende vogelsoorten.

Tevens werden bepaalde gedragingen (zang, balte, alarmeren etc.) genoteerd.

Het hele reservaat is in totaal acht keer bezocht, verspreid over het broedseizoen. De excursies zijn op verschillende tijden van de dag geweest.

Hiernaast is er één nachtextcursie geweest.

Bij de uitwerking na het broedseizoen werd een broedgeval genoteerd als gedrag en/of aantal waarnemingen daar aanleiding toe gaven.

De maand mei was erg droog. In de overige maanden waren de weersomstandigheden niet extreem.

Ter vergelijking staan tussen haakjes de geschatte aantallen broedvogels van 1940. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze aantallen betrekking hebben op een groter gebied.

b. Resultaten en bespreking

1. Wilde eend: 19 à 20 paar (+ 10 paar) Deze eendensoort heeft een zeer groot aanpassingsvermogen en kan dan ook vrijwel overal broedend worden aangetroffen, zelfs enkele kilometers van open water vandaan.

De toename, die ook op landelijk niveau geconstateerd wordt, kan een aantal oorzaken hebben:

- 1) eutrofiëring van het water door kunstmest;
- 2) verminderde jachtdruk of
- 3) afgenomen predatie.

Het is niet duidelijk welke van deze drie de meeste invloed heeft gehad in het Bosschebroek.

De soort is de talrijkste broedvogel van het reservaat.

2. Patrijs: 1 paar (2 à 3 paar)

3. Fazant: 3 paar

4. Waterhoen: 1 paar (2 paar)

5. Meerkoet: 6 paar (1 paar)

Ook deze soort gaat het voor de wind in Nederland. Eutrofiëring van het water, wintervoeding en zijn snelle gewenning aan water-recreatie spelen hierbij een rol. Aangezien de meerkoet in de broedtijd genoeg neemt met kleine wateroppervlakten, kan hij in het Bosschebroek goed terecht.

6. Kievit: 15 paar (min. 20 paar)

Oorspronkelijk leek het er na de oorlog op dat door het verdwijnen van de blauwgraslanden door toepassing van kunstmest de kievit een gevoelige slag zou krijgen. De kievit echter past zich goed aan en gaat steeds meer op akkerland broeden. Plaatselijke achteruitgang, zoals hier in het Bosschebroek, (gecompenseerd door vooruitgang in andere gebieden) kan echter wel verklaard worden door het eenzijdiger worden van de weilanden.

7. Watersnip: 9 à 10 paar (6 à 7 paar).

Een moeilijk te inventariseren soort die misschien iets te hoog geschat is. De watersnip wordt evenals de Kemphaan gerekend tot de kritische soorten. Dat hij het echter, in tegenstelling tot deze soort, zo goed doet in het Bosschebroek ligt misschien aan het feit dat de watersnip eerder genoeg neemt met kleine stukjes geschikt biotoop.

8. Grutto: 10 à 11 paar (min. 30 paar).

Het vervroegen van de maaidata in weilanden kon deze vogel nog wel opvangen door het vervroegen van het broedseizoen, echter de intensivering van het gebruik van de weilanden en het verlagen van de grondwaterpeil, zijn veranderingen die te snel voor de soort gaan. Bij deze inventarisatie bestond wel de indruk dat er ook buiten het reservaat nog een redelijk gruttobestand aanwezig was.

9. Houtduif: 3 paar.

10. Veldleeuwerik: 1 paar (1940: aanwezig).
Dit aantal valt een beetje tegen. Vooral het noordelijke deel lijkt zeer geschikt te zijn voor deze soort, die vooral openheid van het landschap als eis stelt.
Ondertelling van deze opvallend baltsende vogel lijkt niet waarschijnlijk.
11. Graspieper: 12 paar (1940: aanwezig).
Dat deze vogel vooral open polderland prefereert, blijkt wel uit het feit dat hij in het noordelijke deel met 9 paar veel beter vertegenwoordigd is dan in het zuidelijke deel.
12. Winterkoning: 2 paar.
13. Heggemus: 1 paar.
14. Roodborst: 1 paar.
15. Blauwborst: 1 paar.
Deze moeilijk te inventariseren soort (hij leeft verborgen en zingt slechts korte tijd) werd enkele malen, waaronder tijdens de nachtexcursie, in een voor hem zeer geschikt biotoop waargenomen, namelijk in de moerassige ruigte in het zuidelijke gedeelte van het reservaat. Hoewel broeden niet met zekerheid is vastgesteld moet het toch wel waarschijnlijk worden geacht.
De soort is overigens voor het S.O.V.O.N.-project voor broedvogels niet vastgesteld in het betreffende blok.
16. Paapje: 1 paar.
17. Merel: 5 paar.
Alle broedgevallen werden in het zuiden geconstateerd.
18. Zanglijster: 1 paar.
19. Bosrietzanger: 5 paar
20. Kleine Karekiet: 2 paar.
Alle bosrietzangers en kleine karekieten werden in het noorden geconstateerd (in de stukken riet met wilgen aldaar).
21. Grasmus: 1 paar.
22. Tuinfluit: 1 paar.
23. Tjiftjaf: 3 paar.
24. Fitis: 7 paar
Alles fitissen werden in het zuiden aangetroffen.
25. Vlaamse Gaai: 1 paar.
26. Kneu: 1 paar.
27. Rietgors: 15 paar (1940: aanwezig).
Vooral het noordelijke gedeelte van het reservaat is een uitstekend biotoop voor de rietgors: riet, vochtige ruigten, moerassen enz. Hij is daar met 13 paar samen met de wilde eend de meest algemene broedvogel.

Enkele belangrijke afwezige soorten zijn:

1. Zomertaling: in 1940 met + 6 paar aanwezig In 1980 pleisterde in maart 1 paar in het noordelijke gedeelte. Waarnemingen van latere datum ontbreken zodat broeden kan worden uitgesloten. In de jaren '70 is de zomertaling in heel Nederland sterk in aantal achteruitgegaan. Oorzaken zijn o.a. verlaging van de grondwaterstand en intensivering van de landbouw. Voorwaarden voor het broeden van deze gevoelige soort zijn drassige weilanden met in de nabijheid ondiepe slootjes om te fourageren. Misschien is het Bosschebroek iets te droog of ontbreekt er de nodige rust.
2. Slobeend: in 1940 ± 1 paar. In 1980 pleisterde gedurende enige tijd een groepje slobeenden in het gebied. Tot broeden is het echter niet gekomen. Misschien heeft deze vogel iets meer open, stilstaand water nodig om tot broeden te komen. Vanwege deze biotoopeis was hij wellicht in 1940 ook al niet talrijk in het gebied.
3. Scholekster: broedt sinds 1947 in het Bosschebroek. In 1980 broedden minimaal 2 paren net buiten het reservaat.
4. Kemphaan: In 1940 waren er 30 à 35 aanwezig. Mede deze kemphanenstand maakte het Bosschebroek tot één van de Belangrijkste weidevogelgebieden van Zuid-Nederland. Tien jaar geleden nog kon men de kemphanen zien zitten op de paaltjes in de weilanden. Ook deze soort verdween echter evenals de zomertaling, geleidelijk als broedvogel uit het gebied. De oorzaken hiervan zijn waarschijnlijk dezelfde als bij deze eendensoort.
5. Gele kwikstaart: Voor de gele kwikstaart lijkt het gebied wel geschikt. Het is echter bekend dat deze soort vaker op het oog goede gebieden negeert. De oorzaak hiervan is onbekend en voor ons (nog) onzichtbaar. Porseleinhoen en Kwartelkoning zijn ook verdwenen sinds 1940. Voor zover bekend waren zij vroeger ook incidentele broedvogels.

c. Betrouwbaarheid

Bij het beschouwen van de aantallen broedparen moet men het volgende in de gaten houden:

1. Er is niet naar nesten gezocht; broeden werd geconcludeerd uit het enige malen waarnemen van een bepaalde soort op een plek (waarbij ook het gedrag werd betrokken).
2. Hieruit volgt dat we niet precies weten waar het nest lag; dit betekent dat sommige paren die wij genoteerd hebben net buiten het reservaat kunnen broeden. Dit geldt voornamelijk voor de Koestraat, die eigenlijk een onverbreekelijk geheel vormt met het landgoed "De Pettelaar" (kleine zangvogels). Er is hier echter wel zoveel mogelijk rekening mee gehouden.
3. Het aantal excursies leek ons voldoende om een goed beeld van de broedvogelbevolking te krijgen, echter hoe meer excursies, hoe beter de inventarisatie. Door tijdgebrek konden er niet meer bezoeken aan het reservaat worden gebracht.

3. Waardering van het gebied

De waarde van het reservaat kent drie kanten:

a. Visuele landschappelijke waarde

Vanuit het zuiden heeft men een mooi zicht op de stad Den Bosch, met de monumentale St. Janskathedraal nog steeds als blikvanger. Vanuit de stad heeft men een mooi uitzicht op de groene vlakte met daarachter het meer beboste zuidelijke deel. Het is duidelijk dat dit uitzicht er door de aanleg van de rijks-weg niet op vooruit is gegaan. Hiernaast vormt het zuidelijk deel in combinatie met landgoed "De Pettelaar" een mooi wandelgebied.

b. Botanische waarde

Door het voorkomen van verschillende zeldzame soorten, zoals de beschermde Zwanenbloem, heeft het reservaat ook plantkundig gezien betekenis.

c. Ornithologische waarde

Men kan om een bepaald weidevogelgebied te waarderen en met andere gebieden te vergelijken een bepaald puntensysteem toepassen. Dit systeem moet echter met de nodige terughoudendheid gebruikt worden omdat ten eerste alleen de steltlopers (+kwartelkoning) punten krijgen (eenden, gele kwikstaart, enz. niet), ten tweede de puntenwaardering per soort (zie onder) discutabel is en ten derde het gevaar bestaat dat een gebied alleen op basis van het aantal punten gewaardeerd wordt en andere aspecten verwaarloosd worden. De puntenverdeling van de Natuurwetenschappelijke Commissie is als volgt:

- kievit	:	1 punt	per	broedpaar
- grutto	:	2 punten	"	"
- tureluur	:	3 punten	"	"
- kemphaan + watersnip	:	5 punten	"	"
+ kluut				
- wulp	:	10 punten	"	"
- kwartelkoning	:	15 punten	"	"

De beste gebieden hebben meer dan 75 punten per 100 ha en/of 1 paar steltlopers per 2 ha (de "allerbeste": minstens 150 punten per 100 ha).

Nu het aantal punten van het Bosschebroek:

1. Kievit: 15 paar x 1 punt = 15 punt/89 ha = 16,9 pnt/100 ha.
2. Grutto: 10 à 11 x 2 = 20 à 22 punt/89 ha = 22,5 - 24,7 pnt/100 ha
3. Watersnip: 9 à 10 x 5 = 45 à 50 punt/89 ha = 50,6 - 56,2 pnt/100 ha

Totaal	<u>90,0 à 97,8 pnt/100 ha.</u>

Hieruit blijkt dat het gebied, vooral dankzij de bijdrage van de Watersnip, tot de beste weidevogelgebieden van Nederland behoort. Naast deze broedvogel-functie fungeert het reservaat 's zomers ook als fourageergebied voor Blauwe Reigers, die in de nabijheid (kasteel Maurick, Vught) een kolonie hebben.

Ook buiten de broedtijd biedt het terrein plaats aan vele vogels: in de zomer verzamelen er zich nogal eens enkel tientallen grutto's en in de winter verblijven er veelal Knobbelzwanen (+ 10), ganzen (deze laatsten tegenwoordig in kleine aantallen), Kuifeenden en Tafeleenden (op de Dommel).

4. Slot

In het verleden is er veel verloren gegaan in het Bosschebroek. Dat het gebied toch nog als een goed weidevogelgebied gekwalificeerd kan worden, neemt niet weg dat er geprobeerd moet worden iets terug te winnen. Met name Kempphaan en Zomertaling, soorten die het overal in Nederland moeilijk hebben, moeten weer een kans krijgen. Dat de grondwaterstand daar een belangrijke rol bij speelt, is in het voorafgaande verschillende malen ter sprake gekomen. Verhoging van de grondwaterstand, vooral in het voor de weidevogels belangrijke noordelijke deel van het reservaat is voor waarde om een soort als de Kempphaan terug te krijgen. Het compromis tussen landbouw en natuurbeheer (zie punt 1 b.) bleek voor deze soort onvoldoende.

Dit is echter moeilijk realiseerbaar. Er zouden beheersovereenkomsten met de boeren van de omliggende terreinen gesloten moeten worden, omdat een hoger grondwaterpeil de waarde van het terrein voor de boeren verlaagt en vaak alleen extensieve veeteelt mogelijk maakt.

Toepassing van de relatie nata zou dan ook over wogen moeten worden.

Adres: Barnsteenlaan 551, 3523 BC Utrecht

EERSTE RINGVANGST VAN EEN BLADKONINKJE IN NOORD-BRABANT

Jan Goossens.

Beschrijving van de vangst

Op 27 oktober 1981 werd op het landgoed De Oude Hondenberg op de grens tussen Oisterwijk en Moergestel een Bladkoninkje (*Phylloscopus inornatus* Blyth) gevangen door Jan Goossens en Jan van Gameren, leden van het Vogelringstation Tilburg. De vogel werd geringd en weer in vrijheid gesteld.

De determinatie leverde geen problemen op, omdat de herkenbaarheid groter is dan de determinatieboeken doen vermoeden. De twee lichte vleugelstrepen zijn al op enige afstand waarneembaar.

Het weer werd op deze vangstdag gekenmerkt door een matige westenwind en geen neerslag; 's-morgens was het mistig. De vangst bestond die dag in totaal uit 62 vogels van veertien verschillende soorten. Sijsjes (16 stuks) en Koolmezen (15 exemplaren) vormden samen de helft daarvan. Verder werden zes Zwarte Mezen, vijf Pimpelmezen en vijf Koperwieken gevangen; de overige soorten waren met één of twee exemplaren vertegenwoordigd. Het was kortom voor die plaats en dat moment normale vangst, zonder aanwijzingen van een invasie van Noordelijke of oostelijke soorten.

Diskussie

Voor zover kon worden nagegaan betrof het hier het tweede geval van een Bladkoninkje in Noord-Brabant en de eerste ringvangst. Het andere geval betreft een vondst op 23 oktober 1965 in Haaren. Dit vogeltje werd opgezet en het is nu aanwezig in de collectie van het Natuur Historisch Museum in Tilburg.

Vanaf 1911 tot en met 1981 zijn er door medewerkers van het vogeltrekstation Arhem 73 Bladkoninkjes geringd. Geen respectabel aantal gezien de tijdsperiode maar toch vraagt het Bladkoninkje onze aandacht gezien de grotere vangsten in bepaalde, en dan vooral de laatste jaren. Als we de ringgegevens van het Vogeltrekstation nader bekijken, dan vallen twee dingen op:

- In de meeste jaren werden geen tot vier Bladkoninkjes geringd,
  - Vanaf 1974 springen de aantallen in bepaalde jaren omhoog tot negen à tien stuks, bijvoorbeeld
1974	- 9 exemplaren,
1975	- 9 exemplaren,
1980	-10 exemplaren,
1981	-10 exemplaren.

Als we daarbij vervolgens de gegevens betrekken uit de rubriek Ornithologie van Nederland (tot 1977) en de rubriek. Zeldzame Vogels in Nederland (vanaf 1977) van het tijdschrift Limosa, dan wordt dat beeld nog duidelijker. (In enkele jaren zijn overigens niet alle ringvangsten in deze rubrieken verwerkt). Vooral in 1980 en 1981 valt het grote aantal waarnemingen op: 19 in beide jaren, inclusief de ringvangsten. In de periode van 1978 tot en met 1981 werden 52 Bladkoninkjes gemeld (gemiddeld 13 per jaar) tegen slechts 27 (inclusief alle ringvangsten) in de periode van 1974 tot en met 1977 (gemiddeld nog geen zeven per jaar).

Verder valt op dat vrijwel alle gevallen komen van de Waddeneilanden en de Duinstreek. Alleen in de 'goede' jaren 1980 en 1981 zijn er ook meldingen uit het binnenland:

- 17 oktober 1980 : ringvangst Hoge Veluwe
- 15 november 1980 : waarneming Lelystad
- 2 oktober 1981 : ringvangst Oostvaardersdijk
- 14 oktober 1981 : ringvangst Hoge Veluwe
- 27 oktober 1981 : de hier besproken ringvangst te Oisterwijk.

Het voorkomen in Nederland is vrijwel geheel beperkt tot de periode van eind september tot begin november.

Het broedgebied van dit zangertje ligt in Siberië tussen het dal van de Ob en de zee van Okhotsk, en verder in Azië tot in Korea. Het overwinteringsgebied ligt vooral in Zuidoost Azië. De najaarstrek is normaal dus zuid oostelijk gericht. Het bovenstaande nodigt ons uit om in de herfst waakzaam te zijn, de laatste jaren lijken we meer kans te hebben op een ontmoeting met een Bladkoninkje. In de trektijd houden ze zich vooral op in houtwallen, maar ze worden ook wel in hogere begroeiingen aangetroffen. Dit insektenetertje jaagt vaak op vliegen, zoals vliegenvangers dat plegen te doen. Het Bladkoninkje bidt ook graag vlak voor de takken en laat ook fitis-achtige, trekkende beweging zien met vleugels enstaart. Al met al is het Bladkoninkje een zangertje waar we in de komende herfst op bedacht mogen zijn tijdens vogeltrekeexcursies.

adres: Hieronymusstraat 12, 5042 EX Tilburg.

KOMMENTAAR: VERVOLGING VAN HAVIK EN BUIZERD

Loek Hilgers

Onlangs is door de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels en de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging in een persbericht aandacht gevraagd voor de voortgaande illegale vervolging van Havik en Buizerd. Dat er sprake was van een toenemend aantal vergiftigingsgevallen en moedwillige verstoringen van broedgevallen werd door Vogelbescherming vorig jaar al gesignaleerd. Ook in dit tijdschrift werd daaraan aandacht besteed (zie 'De Roodborsttapuit, jaargang 1, nr. 3).

Volgens Vogelbescherming zijn in 1983 opnieuw op grote schaal Haviken en buizerden gedood, vaak vergiftigd, maar ook geschoten. Terwijl het broedseizoen nog niet voorbij is, werden nu (16 juni) al meer dan honderd gevallen van moedwillige vervolging met zekerheid vastgesteld door lokale vogelwerkgroepen en dank zij de analyses van het Centraal Diergeneeskundig Instituut te Lelystad. Ook enkele bij het Samenwerkingsverband aangesloten werkgroepen hebben ergerlijke staaltjes meegemaakt, met name in de Peel, waar een systematische vergiftigingscampagne gevoerd lijkt te worden, in de streek rond Uden en lokaal in Midden-Brabant.

Het valt op dat het laatste persbericht uitgaat namens Vogelbescherming en de KNJV. Vorig jaar stuitte een toenaderingspoging van Vogelbescherming op de halsstarrige houding van de KNJV in deze zaak. Vanwege de sfeer waarin het overleg over roofvogelbescherming toen verliep, werd toen door Vogelbescherming en samenwerkende vogelwerkgroepen zelfs de beschuldigende vinger uitgestoken in de richting van de KNJV. Vooral de boosaardige hetze die al maandenlang gevoerd werd in het blad 'De Nederlandse Jager' tegen alles wat 'roofwild' heet en tegen de havik in het bijzonder, was daartoe aanleiding. Voor zover wij konden nagaan is de KNJV-houding nog in geen enkel opzicht gewijzigd. Juist daarom is het verbazend en ergerlijk te moeten konstateren, dat deze keer wèl een dringend beroep gedaan is door Vogelbescherming op plaatselijke vogelaars om hun bevindingen door te geven, maar dat er geen enkel overleg geweest is over de redactie van het nu verschenen persbericht.

Vorig jaar is dat overleg er wel geweest en juist toen bleek, dat de plaatselijke vogelaars en werkgroepen geen vertrouwen hadden in samenwerking met de KNJV op dit punt. Waarom Vogelbescherming dat vertrouwen nu plotseling wel heeft is onduidelijk.

Niettemin wordt steeds duidelijker, dat vooral in Oost-Brabant sprake is van een onhoudbare toestand. In zijn laatste vergadering heeft het Samenwerkingsverband hierover zijn verontrusting uitgesproken; we beraden ons over nader te nemen stappen. We verzoeken iedereen om gevallen van vervolging te melden bij de onderstaande persoon:

Loek Hilgers, Jeroen Boschstraat 18, 5062 LE Oisterwijk.

Boekbespreking

WEIDEVOGELS IN NOORDHOLLANDS NOORDERKWARTIER.

Eind 1982 verscheen 'Weidevogels in Noordhollands Noorderkwartier' als publikatie van de Samenwerkende Vogelwerkgroepen in Noord-Holland (SVN). Het werd geschreven door de 'Werkgroep Weidevogels Noordhollands Noorderkwartier'. Het boekje wordt hier besproken, omdat het een goed voorbeeld is van een produkt, zoals een samenwerkingsverband dat kan afleveren. Het is een zeer verzorgd verslag geworden van inventarisatie in de jaren 1978, 1979 en 1980, met weer in de inventarisatiejaren en de toekomst van de weidevogels. De gevolgde methode wordt uitvoerig en helder uit de doeken gedaan. De volgende soorten worden behandeld: Scholekster, Kievit, Grutto, Watersnip, Tureluur en Kemphaan. Alleen Scholekster en Kievit blijven ongeveer gelijk in aantal in vergelijking met enkele kleinere inventarisatieprojecten van ongeveer tien jaar geleden. De overige soorten gaan meer of minder sterk achteruit; Watersnip en Kemphaan komen eigenlijk alleen nog voor in reservaatgebieden.

Het is de eerste keer dat in Noordhollands Noorderkwartier een onderzoek van dergelijke omvang heeft plaatsgevonden. Omdat ook geteld werd buiten reservaatgebieden is een vrij nauwkeurig beeld verkregen van de effecten die bedrijfseconomische veranderingen in de landbouw hebben voor onze weidevogels. In het laatste hoofdstuk, 'De toekomst van de weidevogels', worden vraagtekens geplaatst bij de door velen gekoesterde tegenstelling tussen natuurbescherming en landbouw en de daaruit voortvloeiende reservaatpolitiek. Daartegenover wordt gepleit voor andere ontwikkelingen, waarbij wordt uitgegaan van de gemeenschappelijke belangen van groepen boeren en natuurbeschermers, zoals:

- het terugdringen van verdergaande verstedelijking van landelijke gebied.
- een beleid dat gericht is op het behoud van de werkgelegenheid in de landbouw.
- het terugdringen van het grondstoffen- en energieverbruik.

Reservaatvorming is dan nog maar een aanvullend instrument en niet de heeksteen van het natuurbeschermingsbeleid.

Werkgroep Weidevogels Noordhollands Noorderkwartier. 1982
Weidevogels in Noordhollands Noorderkwartier. Publikatie S.V.N.

Loek Hilgers.

Boekbespreking

BEKEN IN BRABANT

In 1976 verscheen de eerste druk van dit boek, met de ondertitel: 'Hoe houden wij dit bezit?' In hun voorwoord zeggen de schrijvers, Jan van der Straaten en Peter von Meijenfeldt, dat tot heruitgave is besloten, omdat nog steeds belangstelling bestond voor het boek, waarvan in korte tijd 5000 exemplaren werden verkocht. Ze merken verder op: 'Na de eerste uitgave is een belangrijk doel dat ons voor ogen stond, namelijk een algeheel behoud en herstel van het natuur- en landschapsschoon van de beken en beekdalen in Noord-Brabant, niet in vervulling gegaan. De aantastingen gaan voort.'

De opzet van het boek is ongewijzigd, maar belangrijke delen van de tekst en de begeleidende kaarten zijn geheel herzien en aangepast aan de aktualiteit. Het boek is vooral opgebouwd rond twee voorbeelden van beekdalen, namelijk het dal van de Dommel en dat van het Merkske nabij Baarle-Nassau. Aanbevolen voor iedereen, die zich interesseert voor het behoud van de brabantse beekdalen.

J. van der Straaten en P. von Meijenfeldt. 1983. Beken in Brabant. Publikatie Brabantse Milieu Federatie, Tilburg.

JAAROVERZICHT 1982 VAN VOGELWERKGROEP IVN VALKENSWAARD

Dit jaaroverzicht geeft gewoonte getrouw een overzicht van de door de VWG IVN Valkenswaard verrichte activiteiten in 1982. De VWG telt nog steeds 7 vaste medewerkers.

Op verzoek van Natuurmonumenten werden de broedvogels geïnventariseerd op de Plateaux, gelegen in de gemeenten Bergeijk en Valkenswaard (grenzend aan het belgische Hageven-reservaat). Interessante broedvogelsoorten zijn ondermeer Boomleeuwerik, Buizerd, Nachtegaal, Tapuit, Wielewaal, Wulp en Zwarte Specht en mogelijke broedvogels als Boomvalk, Bosuil en kleine Bonte Specht. Verspreidingskaartjes zijn toegevoegd. Het is jammer dat de inventarisatiemethodiek en gehanteerde criteria onvoldoende zijn beschreven.

Een deel van het Tongelreepdal te Valkenswaard werd regelmatig geteld, o.a. ten behoeve van de weidevogeltelling van het SOBVWG. In een 12 pagina's tellend verslag wordt een overzicht gegeven van allerlei interessante vogelwaarnemingen, waaronder grote Karekieten in juli op de visvijvers te Valkenswaard, Grauwe Kiekendief in juni in de Reuselse Moezen, Slechtvalk in februari, Witwangsterns in juni en 2 broedparen van de Geoorde Fuut (Malpie en visvijvers).

DE KULUUT, JAARBOEKJE 1982 VAN VOGELWERKGROEP DE PEEL

Dit jaarboekje is zeer verzorgd en mooi uitgegeven, zelfs nog mooier dan De Roodborsttapuit. Naast algemene informatie over het draaien van De Peel vinden we enkele interessante artikelen: eerste waarnemingen van zomergasten in de Peel (Hans v.d. Laarschot), verslag van inventarisaties in de Astense Peel (Wim Houben), overzicht van de wintertelling van stoot- en enkele andere vogelsoorten in januari (Sjef Benders), watervogels op het strandbad Oostappen (Hans v.d. Mortel) en een pittig maar zeer boeiend verhaal over de Rietganzen

van de Peel (J. van Impe).

AVIFAUNA VAN DE GROOTE PEEL VAN 1968 TOT EN MET 1980

Dit rapport, geschreven door Ph. Bossenbroek en de reservaarbewaaker M.H. van Deursen (beide SBB Limburg), geeft een samenvatting van het voorkomen van vogels in het natuurreservaat de Groote Peel en veranderingen in aantallen en hun (mogelijke) oorzaken. De gegevens zijn verwerkt per zogenaamde standaardbiotopen groep, waarvan er twaalf worden onderscheiden. Het begrip standaardbiotoop is ontleend aan "Vogels en hun biotoop", uitgegeven door de Heide Mij. De schrijvers hebben op hun beurt een aantal standaardbiotopen samengevoegd tot een standaardbiotopengroep, zoals droge heide, vochtige heide, naaldbos etc. Tegen zo'n subjectieve (vage) indeling zijn zeker bezwaren aan te voeren, maar beter iets dan niets. Per standaardbiotopengroep wordt voor iedere daaronder vallende vogelsoort een korte toelichting gegeven over presentie en, bij de wat schaarsere, het aantal per jaar. Aan het eind wordt per groep getracht de gevonden veranderingen in aantal of presentie te verklaren, onder andere op basis van waterhuishouding, eutrofiëring, recreatie.

De ingang van standaardbiotoopgroepen is uit beheersoogpunt zeker het meest geschikt, maar snel iets van een bepaalde soort opzoeken wordt er niet makkelijker op. Bovendien mis ik een goed totaalbeeld van eventueel te nemen beheersmaatregelen. Tevens ontbreekt een verantwoording van de wijte, waarop het basismateriaal (=inventarisatiegegevens) is verzameld.

De Peel-liefhebbers zullen blij zijn met dit eerste recente totaal-overzicht van de avifauna in de Groote Peel.

Tom Heijnen

